

des R.A. I.P.
à V. N
VII Meeitharistings

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄՍԱԲԵՐԹ

ԱՋՅԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ԲԱՅԱՔԱԿԱՆ

23rd Street

1893

ՅՈՒՂԻՍ

ԴԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՋԻԴԱ	209
ԱՆԵՂՈՒՋԻՆ ՕՐԱԳՐԱԿԵՏ	210
ԿՐԹԱԿԱՆ	211
ԲՈՕՏԵԼԱՅՈՒՆԵՐՈՒ ՄՕՏ	212
ՆՈՐ ՄԱՆԿԱԴՆ ՅԵՇԱՏԱԿԱԳԻՐ ՄԸ	282
ԻՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԵՇԱՏԱԿԱԿԵՐԼՍ	323
ՊԸՏԱՆՈՒՆ « ՄՈՐՋԻ » ԹՂԹԱԿՅԻՆ	327
ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԶՄԻՌՆԵՐՈՅ	331
ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ	334
ՆՈՒՆԻԿ	335
ՅՈՆԵՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԵՐ	336
ԱԶԳԻ ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆ (ՇԵՆԵՐ)	342

ԶՄԻՌՆԵՐՈՅ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Մ Ա Մ ՈՒ Լ

ԱՄՍԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԻԳ՝ ՏԱՐԻ

1893

ՅՈՒԼԻՍ

ՌՕԶԻԴԱ

Ա

Հունիսի օր էր Բանջուր գիւղակի մի տան մէջ՝ ի Գաստրիիա՝ 1838 Օգոստոս 25 ին, Ընդհանուր խնդութեան մէջ՝ ցորենի աւտոք որաներն փոխադրուած էին իրենց հանգստեան վայրը՝ շտեմարանը։ Բոլոր գիւղացիք այս խնդառիթ աշխատութեան մասնակից եղեր էին, և ապա, ըստ վաղեմի սովորութեան, ցորենի յետին օրաններն, հաւաքելով՝ յաղթական փունջ մը կանգնած էին։ Այս փունջին շուրջն աղջկունք և պատանիներ սկսան ուրախ զուարթ պարել՝ ի ձայն կիթառներու և բամբիւռներու։

Այս տան մի սենեկին մէջ՝ որ սոյն չքնաղ տեսարանին վըրայ կ'նայէր, երկու մարդ իկ կ'գտնուէին։

Մին՝ որ սեղանի մ'առջև նստած էր, վաթսուներեայ ծերունի մ'էր, տկարացած հոգ երով քան թէ տարիքով, Իր պատ-

կառելի գլուխն՝ ալ գարդ, լանջին վրայ հակած էր և նահապետական վեհութիւն մ'ունէր։ Այդ ակնոր մարդն՝ որ երբեմն զորական էր սպանիական բանակին մէջ, կ'իղջուէր Տօն Բետրօ տը լա Սարկա, Գաստրիիացի մ'այնքան տոհմիկ որքան որ էր աղքատ Միւսն՝ ընկեհն՝ իր որդին էր, Տօն Ստեֆանօ, քսանամեծի պատանի մը, նշանաւոր իբրեւ կատարելագոյն անձն ի Բանուա։ Գեղեցիկ էր նա. իր տաք թիւագոյն մարմինն, իր խոշոր սեւ աչքերն, իր սեւաթոյր մազերն սպանիական տիպարն ունէին՝ շնորհաքիւս և վէս ամբարտաւանութեամբ։ Այս պատանին հազած էր սպանիական տօնի զգեստ, որու ճոխութեան վրայ օտար ուղեւորներ միշտ զմայլած և ըսած են թէ՝ ոչ մի եւրոպացի իշխան Գաստրիէան պարզ գիւղացւոյ մը պէս չհագուիր։ Ստեֆանօ նոյն օրն հազած էր սեւ չուխայէ թիկնոցակ մը դեղնագոյն մետաքսէ երիզներով և ծոպերով զարդարուն. բաց օձիքով չաւիկ մը, ոսկեզօծ կոճակներով բաճկոնակ, սև մետաքսէ ծնկակաշնէր, որ ժապաւենեայ հանգոյցներով կ'իջնէին մինչև ծնկերը, ընտիր գորշագոյն կաշիէ մուճակներ և հեսկիքներ, իսկ մըթագոյն թաղիքէ գլխարկ մը՝ կորած և փետուրով, կ'ամբողջանէին իր կապուստը։

Այս փայլուն հագուստին հետ Ստեֆանօի տխրագին դէմքը հակապատկեր մը կ'ընծայէր։ Յենած էր նա բաց սլաուհանին՝ ձեռքն ունենալով անհոգութեամբ թռչնած յասմիկներու փունջ մը, մինչդեռ մեղամտովիկ նայուած մը կ'ներտէր իր առջև պարզուած հանդիսաւոր տեսարանին վրայ և լոկ գլխի թեթև շարժումով և տրտմալի ժպիտով կ'պատասխանէր պատուհանին քովէն անցնող թեթևոտն պարուհիներուն։ Սակայն մերթ ընդ մերթ սոյնածառ նշոյլներ կ'արձակէին իր աչուներն և սրտէն խոր հառաչներ կ'հանէր՝ երբ պարուհի մը՝ միւսներէն աւելի գեղանի, իրեն կ'մօտենար։

— Քանի սիրուն է — մրմնջեց նա՝ երբ աղջկան շնորհագեղ մարմինն սկսաւ հեռանալ։

— Ստեֆանօ — գոչեց ծերունին, որ իր որդին կ'ղիտէր բաւական ժամանակէ ի վեր։

— Եւ որքան շնորհալի կ'սլարէ նէ — շարունակեց գեղադէմ երազատեսն՝ իր խոկումներով համակուած։

— Ստեֆանօ — կրկնեց ծերը։

— Ի՞նչ կայ, հայր իմ — գոչեց Ստեֆանօ՝ սթափելով և առաջ անցնելով — միթէ կ'փափաքիս խօսիլ ինձ։

— Ստեֆանօ, այդ խորհրդաւոր դէմքդ և անսպառելի հառաչներդ կ'մատնեն քեզ. դու կ'սիրես, որդեակ, և կ'տառապիս:

— Ես կ'սիրեմ — թո՞ղ ուզեց պատանին. միթէ իրօք կ'կարծես թէ սիրահարուած եմ:

— Որդեակ, չեմ կարծեր, այլ հաւաստի եմ: Միթէ իրաւունք չունիմ քեզ յանդիմանել, որ այսպէս զաղտնիքդ իջմէ կ'սլահես:

— Հայր իմ, ամեն բան սիտի իմանաս — ըստա Ստեֆանօ Տօն Բեարօի մօտ քնելով աթոռ մը:

Այս վերջին ամիսն — շարունակեց պատանին, սրտիս մէջ ծնաւ սէր մը որ ոչ ինչ չէ կարող զնայել. իմ սիրոյս առարկան է նորատի օրիորդ մ'որու աջացը մի ակնարկն չեմ վախեր բոլոր աշխարհի հետ: Բայց այդ աղջիկն անտարբեր է իմ սիրոյս և ամեն առթիւ իջմէ կ'խուսի. թոյլ չտար ինձ որ բանամ իմ սիրտս՝ թերեւ վախճալով որ աջացս մէջ կարդացած սէրը բաւերով չարտայայտեմ:

Վա՛հ — ըրաւ ծերն զուարթագին — շատ հաւանական է թէ՛ քեզմէ խոյս տալուն պատճառն այս է որ բերանդ բանալու չես համարձակիր: Նորատի աղջիկը կ'վիրաւորես, որդեակ, այդ քու միտին ու տխուր հովերովդ:

— Ահ, երանի թէ ճշմարիտ լինէիր — հառաչեց անմխիթ ար պատանին:

— Արդ՝ — ըստա ծերունին — կ'մնայ ինձ իմանալ իմ ապագայ հարսիս անունը:

Պատանին անունն արտասանելու կ'պատրաստուէր, անունն մ'որ իր շրթերուն վրայ կ'դողար, երբ յանկարծական աղաղակներ այս խօսակցութեան ամենէ չափազրդիւ մասը ընդմիջեցին: Գեղացի աղջկունք իրենց պարորդներուն հետ դէպ ի տունը կը վազէին, ակնթարթի մը մէջ այդ աշխոյժ և աղմկալի բազմութեամբ լցաւ սենեակը: Նորեկներն ճոխ հազուստներ հագած էին, ոչ անման Ստեֆանօի կապուստին. ոմանք կիթաւներ բռնած, այլք բամբիւներ, մինչդեռ շատեր ակիշաւոր և գոյնգոյն ժապաւէններով պննուած գաւաղաններու վրայ կռթնած էին, մէն մին իր թիկնոցակին ձախ կողմը կրելով փունջ մը Ստեֆանօի փնջին նման: Նորատի աղջկունք մետաքսէ կրծկալներ, կարճ վտաւակներ, կարմիր գուլպաներ և լօլիկներ հագած՝ կ'զարնէին իրենց բամբիւներն ներս մտնելով պարորդներուն հետ: Այս զուարթ երես մթաթիւր շրջապատեց Տօն Բեարօն, երբ Ռօպէրտ, Ռօպէրտ, անունն ամեն կողմէ կ'լսուէր:

— Լաւ, լաւ, իմ զաւակներս, ինչ է՝ ձեր խնդիրը — հարցուց զիւզին Նեստորն այդ աղմկալի հիւրերուն։

— Օրիորդ Ռօզիդ ան կուղենք — կրկնեցին ամենքը։

— Ինչ, իմ եղբորս դուստրը կ'ուզէք։ Բայց միթէ՞ ձեզ հետ չէ՞։ Ես կարծեցի թէ քիչ մ'առաջ Ռօզիդ ան էր որ ցորենի օրաններու չորջրը կ'առնէիք։

— Իրաւ է — պատասխանեց ամբօխին պարագլուխն — ամեն բան կարգին էր։ Բայց երբ հրաւիրեցինք զինք այս արարողութեան, զբեմնական ընդունելան մասնակից լինի, խոյս տուաւ։

— Միթէ՞ բացատրեցի՞ք իրեն — հարցուց ծերունին — թէ ինչ կ'ընչանակէ այս արարողութիւնը։

— Այո՛, ինչ որ պէտք էր իրեն ըսիք, այսինքն թէ՛ հին սովորութիւն մ'է՝ ի Բանօլա, հունձքի օրն տան աղջիկն օրաններու բոլորաթիւը պտոյտի հանել, որպէս յի զիւզին պատանիներն, ըստ կարգի, ներկայանան փնջով մը, և ինքն ընտրէ մին առնելով՝ մինչդեռ միւսները մերժուած կ'համարուին։ Բայց Ռօզիդա մեզ պատասխանեց թէ միայն մի քանի ամսէ ի վեր Բանօլա կ'գանուի, և թէ ստիպուած չէր մեր սովորութեան հետեւիլ, ապա մեզ թողլով խոյս տուաւ և չտեմարանի փոքրիկ դռնէն անցաւ գնաց։

— Փոքրիկ ամսեղունին — բացագոնչեց Տօն Բետրօ, որ, սիրալիր ծերունի մը լինելով, միշտ նորահասակներու կողմը կ'ընէր, — բայց դուք ալ, սիրելիներս, չառ տկարամիտ ու դանդաղ մարդիկ էք որ այսպէս օրիորդ մը ձեզ խաղ կ'խաղայ, պարտաւոր էք երթալ բերել զինք։

— Եւ մենք այդ ըրինք, բայց մարդս չէ կարող թուչուն մը քռնել տունց թեւեր ունենալու։ Ռօզիդա կարծես կ'ընէր, երբ անոր ետեւէն կ'աղաղէինք, և չտեմարանը հասնելով գոռոք մեր երեսին դոցեց անհետ եղաւ, ուստի մենք ալ եկանք, Տօն Բետրօ, ձեզ որ մեր խնդիրը կատարէք։

— Իրաւունք ունիք — պատասխանեց ծերունին՝ դատարի մը ծանրութեամբ — իսկոյն պիտի գո՛չ լինիք — և չորս դին նալելով Ստեֆանօն փնառեց, որ աւելի քան երեք երեսը կալած էր լեզուագար զիւղացիներու խմբակի մ'ետին կենալով։

— Որդեակ — ըսաւ Տօն Բետրօ — գնա և չուս հօրեղբորդ աղջիկը հոս բեր։ Նի՞թէ մերժէ, ըսէ իրեն որ ես յատկապէս կ'պահանջեմ որ դույ։

— Երթամ պիտի, հայր իմ — ըսաւ Ստեֆանօ՝ պահ մը վարանելէն ետեւ, և դուրս ելաւ։

— Պաշտօնը հանգստութիւն տիրեց, ապա աղաղակներ, կայ-
թիւններ, բաժնուան ձայներ որոտացին, երբ Ռոզիդա՝ ակնկոր
սենեակը մտաւ՝ հետեւելով Ստեփանօնի։ Իրաւունք ունէին այս-
պէս դուռ ու գոչում հանելով ողջունել այսպիսի չքնաղ էակ
մը։ Ռոզիդա ճիշտ տասն և ութ տարու էր։ Իր ոսկեհեր գլխուն
վրայ ունէր ժապաւէնեայ սև լոզիկ մը, որ այնքան կ'վայելէր իր
կաթնագոյն դէմքին և սև խոշոր աչացն ջրնջ խորութեան։ Թը-
խաղայն թաւէ կրծկալ մ'իր նիհար այլ բոլորագեղ իրանին
չնորհն երևան կ'հանէր, ինչպէս իր միտաքօէ պարեգօտն ցոյց
կ'տար իր սիրուն օտիցը կոճերն և փոքրիկ ոտներն մետաքսէ
գուլպաներու և կոկիկ կօթիկներու մէջ։

Ռոզիդա Նաւարա ծնած էր։ Նէ իր բնիկ գիւղն՝ Գափալան
եւած էր հօրը ու մօր մահուան վրայ, որ զոհ գացած էին նոյն
միջոցին երկիրն աւերող Քաղաքային Պատերազմին, և մեծ վը-
տանդներէ անցնելով Բանօլա հասած էր իր հօրեղբոր տունը,
որ այնուհետև իր բնակութիւնը հաստատած էր։

— Ռոզիդա — ըսաւ Տօն Բետրօ իր եղբոր աղջկան ձեռքը
բռնելով. — Ես ներում խնդրեցի բարեկամներէդ, որ այդպէս
խաղ մը խաղացիր անոնց։ Հիմալ քեզ կ'վայելէ այդ յանդանդը
քաւել՝ հին սովորութեան մը համակերպելով։ Քու բոլորախբդ
դռնուող քով Գաստրիլեացիներուն մէջ բաղմամբիւ հետամուտ-
ներ ունիս։ Անտարակոյս գաղտնի համակրութիւն մը կ'սածես
միայն։ Լիովին ազատ ես ընտրութեանդ մէջ, և սոյն արարու-
ղութենէ ետք՝ այն երջանիկ մահկանացուն որ սիրտդ գրաւելու
բաղղն ունեցած է, իրաւունք պիտի ունենայ նաև քեզ հաճելի
լինելով՝ արժանի լինիլ ընտրութեանդ։

— Ետց, հօրեղբայր իմ . . . թոթովեց նորաւի օրիորդը։

— Սիրելիս, գիտցիր որ անընդունելի է ինձ օ և է մերժում
— ընդհատեց ծերունին։

Ռոզիդա ընդ ունայն ջանաց բողբոջել. իր հօրեղբայրն անու-
ղաբերի մնաց և նշան ըրաւ գիւղացիներուն որ արարողութիւնն
սկսին, որու ինք այնքան կ'հետաքրքրուէր որքան միւս հանդի-
սականները։ Այս հրամանին վրայ՝ երիտասարդներու մեծ մասն
նախանձու զայրագին ակնարկներ արձակելով իբրբու՝ պայ-
քարին պատրաստուեցան։ Ռոզիդա իր հօրեղբոր մօտ՝ սենեկին
անկիւնը կեցած էր։ Իր աջ ու ձախ գին հաւաքուեր էին նո-
րատի գիւղացուհիները՝ աննախանձ զմայլելով հանգիսէ թա-
գուհւոյն վրայ և իր արքունիքը կալմելով։ Ստեփանօ ետևը կե-

ցած էր վատ դէմքով մը։ Մերթ ընդ մերթ կիթառի ձայններ կ'լսուէին, և Լէօթօլտ Ռօպէրդիի վրձինին արժանի այս տեսարանին վրայ՝ արեւն՝ որ նոյն պահուն մարը կ'մտնէր, իր հանդարտ և հանդիսաւոր լոյսը կ'սփռէր։

Առաջին զիւղացին որ առաջ անցաւ բարձրահասակ, կարմրերես երիտասարդ մ'էր։

— Իմ անունս ժէրօնիմօ կալղարող է և քսան հինգ տարեկան եմ — ըսաւ — Գիւղին մէջ շարունակ կ'ըմանային զիս, որ չեմ ամուսնանար, և կ'ըսէին որ դեռ ևս չեմ տեսած օրիորդ մ'որ իր գեղեցիկութեամբը զիս գրաւելու կարող լինի։ Բայց այժմ գտայ այդ աղջիկը, դու ես Ռօզիդա։ Պիտի հաճի՞ս ընդունիլ իմ փունջս։ »

Եւ ապա երիտասարդը մատոյց իր փունջն նորատի աղջկան որ կարմրելով զայն առաւ, և ապա ձեռքէն վար ձգեց։

— Մերժուեցա՛ւ, մերժուեցա՛ւ — փսիսացին հանդիսականներն, մինչդեռ երիտասարդն աներևոյթ եղաւ այդ ամբոխին մէջ, և երկրորդ մ'իւր տեղը բռնեց։ Բայց մի և նոյն բաղդն ունեցաւ և նաև նոյն հետեանքը։ Պահ մ'ետք՝ յասմիկի փունջերըն գետինը ծածկեցին՝ նորատի օրիորդին օտից շուրջն։ Մերժուած հետամուտներն այնքան շուտով շատցան որ չէին կարող իրենց յուսախարութիւնը քողարկել միւսներուն մէջ։ Մըտայոյլ և ժպտուն՝ Տօն Բետրօ կ'զարմանար իր եղբօր աղջկան այնքան խստութեան վրայ, և մնացած հետամուտները կարծես կ'վարանէին իրենց բաղդը փորձել յառաջ անցնելով։ Յետոյ՝ վերջին երեք հետամուտներ մի առ մի յառաջացան վեհերուտութեամբ դէպ ի Ռօզիդա։ Առաջին երկուքն և ոչ իսկ ներուեցան իրենց խօսքն աւարտելու, և ապա ամենուն աչքը դարձաւ վերջնոյն վրայ։ Ռօզիդա թոյլ տուաւ որ նա իր խօսքն աւարտէ, առաւ անոր փունջն, զոր ծանրութեամբ քննեց, և ապա խոր հառաչ մը հանելով՝ նետեց այն սիրապանծ փունջերու դէզին վրայ որ իր օտից ներքեւ կ'գտնուէր։

Բոլոր զիւղացիներն ապշած մնացին և միմուռ մ'արձակեցին։ Տօն Բետրօ իր եղբօր աղջկան մօտենալով ըսաւ.

— Լա՛ւ, աղջիկս, միթէ խորհեցա՞ր թէ լինչ ըրիր։

— Այո՛, հօրեղբայր իմ — պատասխանեց Ռօզիդա։ — Միթէ դու չ'իր ըսողն որ բոլորովին ազատ եմ։

— Անուշտ, ազատ ընտրելու, և չէ՛ թէ բոլոր տարիածուներդ կրողին զրկելու։

Ռօզիդա վար առաւ աշերն և պատասխան չտուաւ:

— Ներէ ինձ, հայր իմ, բայց դեռ կայ անձ մ'որ չներկայացաւ — յարեց Ստեֆանօ լռութիւնը խզելով:

— Ո՛ւր է՝ այդ անձն — հարցունցին ամեն կողմէ:

— Ահա հոս է:

— Ռօզիդա այնքան սաստիկ դող ելաւ որ վար չընկնելու համար ստիպուեցաւ հօրեղբօրը թևին յենուլ, և Տօն Բետրօ, ամենէ աւելի զարմանք յայտնելով՝ վազեցի բորդւոյն մօտ և հարցուց խնդազին.

— Ի՞նչ, Ստեֆանօ. միթէ հօրեղբօրդ աղջիկն է զոր դու...

— Այո՛, հայր, — պատասխանեց պատանին — Այո՛, այդ օրիորդն է իմ քերս:

Երբ ամենքը հետաքրքիր կ'դիտէին՝ Սյեֆանօ, այլալուծ թեամբ գունատ՝ դէպ իր հօրեղբօր աղջիկը դիմեց:

— Ռօզիդա, կ'սիրեմ քեզ — ըսաւ նա՝ պարզօրէն — Պիտի ընդունիս արդեօք այս փունջը զոր քեզ կ'ընծայեմ:

Պատանին այս խօսքերն արտասանեց այնքան անուշ և սրբաւոր ձայնով մը, և այն շարժումն որով ընծայեց խորհրդաւոր ծաղիկն այնքան ողորձալի էր և եռանդազին, որ համակրասկան սարսուռ մ'ըզդացին բոլոր հանդիսականներն և Տօն Բետրօի աշերն արտասուք մթագնեցան:

Ռօզիդա, ոչ նուազ գունատ քան իր հօրեղբօր որդին, առաւ փունջն դողդոջ ձեռք, գորովալի ակնարկ մը նետեց անոր վրայ, ապա շարժում մ'ըրաւ զայն վար նետելու կերպով, կայ առաւ, և վերջապէս՝ գլուխը մէկդի դարձնելով՝ վար ձգեց փունջը:

— Կոյս մարիամ. նա ևս մերժուեցաւ — գոչեց միաձայն բոլոր ամբոխը արտմագին:

— Մի դատապարտեր դիս առանց իմ՝ արդարացումս մտիկ ընելու — գոչեց Ռօզիդա՝ Տօն Բետրօի կողմը դառնալով:

— Քու արդարացումդ — կրկնեց Ստեֆանօ շունչ առնելով:

— Հօրեղբայր իմ — ըսաւ նէ պահ մը լուռ կենալէ ետև՝ — զաղանիք մ'ունիմ զոր ցարդ քեզ չյայտնելուս համար մեղապարտ եմ, բայց քեզ միայն պիտի հաղորդեմ զայն առանձին:

— Ի՞նձ — գոչեց զարմանահար ծերունին — իսկոյն կ'փափաքիմ իմանալ այդ գաղնիքդ — յարեց նա և Ռօզիդաի թևէն բռնելով դուրս ելաւ՝ նշան ընելով բոլոր գիւղացւոց որ ցրուին:

Ստեֆանօ ևս դուրս ելաւ որպէս զի օդ առնու ըլլականերէն

վրայ՝ որոց ստուերներն սկսեցին անհիշ հովտին մէջ, Երկին
կ'փայլէր միայն մարը մտնող կարմրագեղ արեւուն նշոյլներով,
երեկոյեան քամին տաք օդին մէջ կ'ծաւալէր յասմիկներու և
նորաբողբոջ նարնջներն սնուց բոյրը, և ուրիշ ձայն չէր
լսուէր այլ միայն կիթառներու և բամբուրներու երաժշտական
չելտերն որ մերթ-ընդ-մերթ կ'խառնուէին ոչխարներու զան-
գակիկներու մեղմ դռնչիւնին հետ:

Երբ Ստեֆանո տուն դարձաւ՝ ստորին սրահին մէջ գտաւ
իր հայրն ու հօրեղբօր աղջիկը: Ռօզիդա զանի տեսնելով՝
պատճառ մը փնտռեց դուրս ելնելու և արտօրնօք սենեկէն հե-
ռացաւ: Տօն Բետրօ և իր որդին մինակ մնացին:

— Խօսք մը միայն ունիմ, հայր իմ — ըսաւ Ստեֆանօ: —
Միթէ Ռօզիդա կ'սիրէ՞ զիս և պիտի ուզէ՞ իմ կինս լինիլ:

— Դու պարտաւոր ես մօռնալ Ռօզիդան — պատասխանեց
ծեր մարդը: — Պարտիս սրտէդ քաղել նետել մինչև իսկ սիրոյդ
յիշատակը:

Պատանին յուսահատութեան մէջ ընկաւ և խանդաղին
պատասխանեց:

— Երբէք չպիտի մոռնամ զինք: Ռօզիդաի համար սիրս պի-
տի դադրի միայն կենացս հետ:

Եւ սենեկէն դուրս վաղեց Ստեֆանօ զարմացման մէջ թող-
լով իր ծերունի հայրը:

Տօն Բետրօի տան բնիկներն քանի մը շաբաթ քանտարկուած
մնալու պարտաւորեցան վասն զի սպստամբ դիւնորներ չըջակայ
գիւղերը կ'ասպատակէին և մանր վաշտակներ կազմուած էին
որպէս զի զանոնք վանեն: Սեպտեմբեր ամսուն, ճիշտ առաւօ-
տեան դէմ՝ արեւն սկսեց էր երևիլ հորիզոնին վրայ: Գիւղերը
թէև անծրե եկած էր և տերեւներուն վրայ կաթած կայլակներն
բիրաւոր աղամանդներու պէս կ'ըղջղալին: Փողոցները տա-
կաւին ամայի էին, ասեւն ատեն միայն քանի մը ջրեպաններ
կ'անցնէին: Միայն Տօն Բետրօի տան մէջ շարժում մը կար:

Տօն Ստեֆանօ՝ իր սովորութեան համաձայն՝ այդուն հետ
եւեր էր և ստորին սրահն առանձին կ'գտնուէր՝ կանկ առած
արահետին վրայ նայող պատուհանին զիմացը: Նա զբաղած էր

երկաթի նիզակ մը մխել փայտէ գաւաղանի մը ծայրը՝ որու վրայ ուշաթափ կ'նայէր։

Իր ուշը դրաւեց նոյն պահուն երգի ձայն մ'որու չեւտերն օգին մէջ կ'հնչէին. մաւրիտեան երգ մ'էր այն, « Ազմեւար և Ադալեֆա » որ սպանիական սուր ականջին համար անդրալեռնական թեթեւ չեւտ մ'ունէր, զոր Ստեֆանօ անմիջապէս ըմբռնեց իրրեւ ճշմարիտ գաստիլիական։ Անշարժ մտիկ կ'ընէր երգն՝ որ հովտին մէջ արձագանք կուտար։ Սիրաչունը բաւեր Ստեֆանօի մտքին մէջ դարձուցին Ռոզիդարի նկարն, և նա հառաչեց սրտագին։ Ապա վերստին միա դրաւ ձայնին, որ քիչ քիչ կ'մօտենար և որու մէջ՝ օտարոտի չեւտին շնայելով՝ կարծեց թէ տարօրէն ալլայլութեան մը թաքուն թրթռումներն ունէր։ Սակայն իր ենթադրութիւնները շուտով դադրեցան։ Վասն զի մարդ մը՝ լայն վերարկուով մը ծածկուած բաց պատուհանէն երևցաւ և իր ետին արագ ակնարկ մը նետելէ ետեւ՝ սենեկին մէջ ցատկեց։ Ստեֆանօ ընկրկեց այսպիսի տարօրինակ այցելու մը տեսնելով՝ և քիչ մնաց վրան յարձակելով սլտի բռնէր զանի իրրեւ դող։ Այն տեսն ձիաւորներու գունդ մը դռնէն արագօրէն անցաւ։ Օտարականը կարծես չունչ առաւ ուրախութեամբ։ Ապա առաջին անգամ՝ աչքը նետեց Ստեֆանօի վրայ։

— Պարտիմ զգոյշ լինիլ — մրմնջեց զօրականն, իր վերարկուին մէջ փաթկնուելով։ — Այս սպանիացին շատ բարեսիրտ չերևիր ինձ։

— Ո՛վ կրնայ լինիլ այս մարդն — մտածեց Ստեֆանօ՝ իր ձեռքը բնազդուածով հրացանակներուն վրայ դնելով։ Բայց երբ տեսաւ որ օտարականն դէպ իր կողմը կ'յառաջանայ սիրալիր ժպիտով մը, կայ առաւ։

— Ազնիւ Գաստիլեացի — ըսաւ օտարականն — միթէ դու իրրեւ մարդ կարո՞ղ ես պարտաւորել վտանգի մէջ գտնուող թշնամի մը, որ մէկ քաւորդ ժամու համար քեզ բնաւ մնաս մը չպիտի տայ որպէս թէ դու իր եղբայրը լինիր։

Ստեֆանօ պատասխան տալէն առաջ քննեց իր խօսակիցն։ Իր առջևը տեսաւ քսան ութ տարեկան մարդ մը՝ անկեղծ դէմքով և խարտեղ մազերով՝ ու պիտեբով։ Իր ձայնն և կապոյտ տաքաւոր որ իր գորշ վերարկուին տակէն կ'երևէր, յոյզ կ'տային որ փրանաացի մ'է։

— Ո՛ւ մի անգէն մարդ իմ թշնամիս է — պատասխանեց Ստե-

Ֆանո — և այն վայրկենէն որ իմ տունս քու գլուխդ սլատըս-
պարեց իմ հիւրս եղար:

— Ուրեմն ձեռք թոթռենք: Դու ընտիր պատանի մ'ես —
գոչեց զօրականն՝ իր ձեռքը կարկառելով: Նոյն պահուն վերար-
կուն մէկդի հետեց, և Ստեֆանո ճանչեց այն համազգեստը զոր
Տօն Գարլօի քանակին կամաւոր զինուորները կ'հագնէին:

— Այժմ եթէ պատրաստ ըմբելի մ'ունիս ինձ մեծարելու,
պիտի փութամ յայտնելու քեզ համառօտիւ թէ ի՞նչ պատճա-
ռաւ այս տեղ կ'գտնուիմ:

Ստեֆանո մառանը բացաւ և չիջ մը հանեց բաժակներով:
Չօրականը սրբեց բերանն և պատմութիւնն սկսաւ:

— Ահա առջեդ կ'տեսնես — ըսաւ նա անկեղծ համարձա-
կութեամբ Եարլ Տիւրօրիէ, ի ծնէ և արհեստիւ զինուոր մը՝ տե-
ղեկալ Եարլ Էի — ներէ ինձ, Տօն Գարլօսի, հետեակ զօրաց:
Ասկից մի քանի մղոն հեռու բանակ դրած իննելով, հրաման
խնդրեցի այս առաւօտ որ արձակուրդ մը տան ինձ միանալու
համար զօրագնդի մ'որ պիտի յարձակուի մ'ընէր նոյն իսկ
այս դիւղակին վրայ: Բայց իմ յանդգնութեանս շնորհիւ՝ երբ
մինակս ճամբայ ելայ, արձակամարտ զինուորներու մէջ ընկայ,
սակայն յաջողեցայ խոյս տալ: Թշնամին հալածեց զիս: Քէն և
անծանօթ երկրի մը մէջ օտար և անղէն, մէկ ժամու չափ բո-
ւոր արձակամարտ զինուորները խաղցուցի: Քիչ մնաց նորէն
ձեռք պիտի ընկնէի՝ երբ այս տունը զիմացս ելաւ: Խաբեցի
թշնամին նեղութեամբ ձայնս այնպէս բարձրացնելով որ կար-
ծեցին թէ գիւղէն շատ հեռու կ'գտնուիմ, մինչդեռ ես այն
ոգահուն այս տան մէջ ապաստան կ'գտնէի: Վերջապէս իմ
պատուական հիւրընկալ, արձակամարտները կոյր չեն, վասն զի՝
եթէ հետքս չգտնեն հեռաւոր արտահետին վրայ՝ Բանօլա պիտի
վերադառնան հետեապէս՝ եթէ ինձ բարձր ընկելու տրամադի-
րես պիտի . . .

— Ախր ծածուկ տեղ մը պահեմ քեզ — ըսաւ Ստեֆանո
արագօրէն: — Իրաւունք ունիս — և իր չորս դին ակնարկ մը
նետեց անձկութեամբ: Տեղակալն անոր ուսին զարկաւ և ըսաւ.

— Պահ մը սպասէ. հազիւ կէս ժամէն կրնան երեան գալ
արձակամարտ զինուորները: Այս փոքրիկ արաւանքն, ինչպէս
կրնաս երեւիայել, քիմ Բանօլա գալուս միակ շարժառիթը չէր,
և համբերութիւնդ շարաշար պիտի գործածեմ քանի մը հար-
ցումներ ընելով քեզ այնպիսի խնդրոյ մը վրայ, որ իմ արշա-
ւանքիս միակ զրդիւն է:

— Շարունակէ — պատասխանեց Մոկֆանօ երկայնամտութեամբ:

— Ես այս կողմերն եկայ նորաւի օրիորդ մը փնտռելու — ըսաւ ֆրանսացին՝ իր պէխն ոլորելով — և որովհետեւ դու, թե-րեւս, պիտի հաճիս ինձ այս մասին տեղեկութիւններ տալ, յարմար կ'ըլատեմ պատմութիւնս քեզ պատմել: Անցեալ տարի՝ իմ զօրագունդս՝ ծանր դիմադրութենէ մ'ետք՝ յաջողեցաւ գիւղ մը մտնել ի Նաւարա:

— Գիւղ մ'ի Նաւարա — կրկնեց Սանֆանօ՝ և ճախին վրայ մնայլ մ'իջաւ:

— Տուն մ'այնպէս լաւ պաշտպանած էին տաւաղներն, որ հարկ եղաւ զայն պաշարել, և մեր զայրացած զինուորներն արեամբ արբիւ, որոշած էին բոլոր գիւղացիները ջարդել: Քաշելով պիտի սպաննէին երկու տարեւոր արարածներ և իրենց նորաւի դուռտըը: Նետուեցայ այս զոհերուն և զինուորներուն մէջ, որ իմ վրայ ընկան և սուրին հարուած մ'տալով վիրաւորեցին զիս ու խոյս տալին:

Այս բարի մարդիկն որոց կեանքն աշատեր էի զիս իրենց տունը տարին և խնամք դարձանեցին: Նորաւի օրիորդը գրեթէ տասն և հինգ օր խնամեց զիս սնարէս չճեռանալով: Համառօտ՝ այս նորաւի ազնւոյն գեղեցկութիւնն ու զորովն սիրտս գրաւեցին: Ժամանակ չանցնելով իմ սէրս յայանեցի: Նէ մըմէկեց կարմրելով թէ կարող եմ խօսիլ իր ծնողաց. երբ բոյժս դաւայ և քաշելու սկսայ, փութացի պատուական ծերունւոյն մօտ, որ զգացած հրկիւզէն և այլայլութենէ անշտիւս վեր-դառնալ լինելով՝ ծանրապէս հիւանդացեր էր և կ'զգար որ մահը մօտալուտ է: Այն ինչ բերանս բացի իր դատեր ձեռքը խնդրե-լու համար, որ նա բացագանչեց. — Օրհնեալ լինի Աստուած: Առանց մեր ազատարարը վարձատրելու չպիտի մեռնիմ: » Նոյն պահուն իր դստեր և իմ ձեռքս բռնեց, և մեր մատանիները փոխանակել տալէ ետեւ՝ դանոնք իրարու կապեց: Ապա իր գող-դոջուն ձեռները տարածեց մեր գլխուն վրայ օրհնելու համար մեզ՝ երբ իր անկողնին ստքը ծուրը դրած իրարու մշտատե-հաւատարմութեան երգումն ըրինք: Երեք օր ետք՝ այդ պատ-ուական ծերունին մեռաւ և նոյն օրն իմ զօրագունդս գէլայ ի Գաստիլեա ճամբայ ելաւ: Արդէն եօթն ամիս անցած է, և բը-նաւ լուր առած չեմ իմ նշանածիս վրայ: Միայն զիգուածով

խմացայ որ օրիորդն իր մօր մահաւան վրայ Նաժարալէն ելնր և իր հօրեղբօր տունն հաստատեր է իր բնակութիւնը ի Բանօլա:

— Բայց ի՞նչ կայ — ըսաւ Փրանստցի տեղակալն՝ երբ Ստեֆանօ ոտք ելաւ արտարնօք:

— Բաւական բան իմացայ — պատասխանեց պատանին խըստով ձայնով մը: — Փօքրիկ գիւղը Դաֆալլա էր, և զեռաւոր օրիորդին անունը Ռօզիդա:

— Բայց ի՞նչ կայ այդ բանին մէջ — պրտաց տեղակալն որ չէր կարող հասկնալ Ստեֆանօի ալլալլութեան պատճառը:

— Ուրեմն կ'ճաշէս — յարեց նա — Ռօզիդան. միթէ նէ հո՞ս է: Ինչո՞ւ չէս խօսիր: Տէր Աստուած. արդեօք մեռած է — թէ ոչ կարդուած:

— Ո՛չ, ո՛չ — պատասխանեց Ստեֆանօ՝ ճիշդ մ'ընելով: — Ռօզիդա հոս է: Անտարակոյս կ'սիրէ քեզ և անհամբեր դալըստեանդ կ'սպասէր:

— Ուրեմն իմ նշանածս ո՞ւր պիտի գտնեմ:

Ստեֆանօ պատասխան առլու վրայ էր այս հարցման երբ ձիերու տրոփիւնն լսուեցաւ: Վաշտակն էր որ իր խուղարկութենէ ետ կ'զառնար:

— Լուսթիւն — փախաց Տիւլօրի է դէ՛ս ի պատուհանը սա՛հեւով: — Այո՛, ահա գալու վրայ են իմ թշնամիներս: Ո՞ր պիտի պահէս դիս:

Ստեֆանօ վայրագ նայուած մը նետեց օտարականին վրայ և առանձին մըմընց.

— Այդ մարդն եկաւ հոս որ իմ երջանկութիւնս թունաւորէ, և իմ կենացս վտանգով պիտի պարտաւորիմ իրը սաշտալանել:

— Ի՞նչ պարտիմ' ընել — կրկնեց Տիւլօրիէ:

— Առ այս դաշոյնը — ըսաւ Ստեֆանօ — հաղիր վերադիւղ և ետե՛ս եկուր:

Ապա սղտիկ դուռ մը բացաւ որ սանդղի մը կ'տանէր և անտի պարտէզը, և վար իջաւ միշտ Տիւլօրիէի հետ. Թանձր մաշտաներու ցանկին երկայնքը բռնելով՝ փոքրիկ ծառաստան մը մօտան որու ծայրը կար կիսավուր ամբարանոց մը: Երբ այդ տունն հասան Ստեֆանօ ներս մտցուց տեղեկայն, որ կարող էր անկից թէ արահետը գիտել և թէ պարտէզը. ապա իրենց բռնելիւ ընթացքը կարգադրելէ ետե՛կ՝ Ստեֆանօ խնայն տուն դարձաւ:

(Մնացածն յաջորդելու է)

ԱՆՊԼՈՒՀԻՆ ՕՐԱԳՐԱՊԵՏ

Օր մը՝ ի Պրիւքսէլ, մամուլը երեսփոխանական ժողովոյ բեմին վրայ կին մը տեսնուեցաւ, Մանլէր Կարտին թերթին աշխատակից՝ օրիորդ Շո:

Անգլիացի օրագրուհին և սասոր նմաններն հետզհետէ լէզէն մը պիտի կազմեն: Ի բաց առեալ արհեստներ քննադատող կիներն, այսօր Բրիտանական մամուլն ունի կին խմբագրատէսներ, քրօնիկ գրողներ, տեսակցուհիներ, վերջապէս այնպիսի օրագրուհիներ որք « իրենց արհեստի վերաբերեալ » ամեն բաներու վրայ կ'ճառեն: Ամեն մարդ գիտէ որ անգլիական լրագրաց զաւղիացի թղթակիցներու մէջ ամենէ նշանաւորն Պ. Պլօվիցը չէ, այլ Տիկ. Քրօուֆօրտ, Տէյն Նէ-շի թղթակցուհին: Պ. Քրօուֆօրտ — ընտիր անձ մը — իր կենդանութեան ատեն այս օրագրոյն Բարիզի անուանական թղթակիցն էր, որու ինքնատիրութիւնն զգուելու համար՝ այդ արագուսով պատուած էին զինք . . . : Ճշմարտութիւնն, սակայն, կ'հարկադրէ զիս հաստատել թէ՛ նոյն ինքն էր որ ստանձնած էր տան մատակարարութիւնն և կ'հոգար իր առանին պիտոյքն, մինչդեռ Տիկին Քրօուֆօրտ՝ նախարարական տաղանդներու աթիւ, իր տեսութիւններն կ'հեռադրէր ի Լոնտօն:

Այս պահուս՝ 120ի կ'հասնին այն կիներն որ Լոնտօնի, Մանչըսթըրի, Կլապթօրի և Լիվըրքուլի օրական ընդարձակ թերթերուն կ'աշխատակցին: Թերթեր՝ որոց տեսչութիւնն, յայտնի է, մարդոց ձեռքն է: Եւ այս 120 կին աշխատակիցներն այնքան տեղեակ են արհեստի ամեն գաղտնեաց, որ կարող են միաշա մուռ մեծ թերթ մը հրատարակել, առանց մարդոց օգնութեան գիմելու: Եւ իրօք՝ բացի մի քանի հրատարակութիւններէ, ինչպէս Քոմին և Կանանց Նկարչական զօր կիները կ'խմբագրեն՝ հանգէսներ որ նոյն ուղղութեամբ կանանց տնօրէնութեան ներքեւ են, կան վեց հատ պատիկ օրագիրներ ու հանդէսներ՝ որոց խմբագիրներն, վիմագործներն, ապիշներն, և նոյն իսկ կարգացողներն, ամենքն ալ կ'պատկանին այն սեռին որ երբեմն . . . ալեկատն և ինչ ունէր միայն իբրեւ գրաղում:

Կ'ուզէք որ այս կանացի օրագիրներու միոյն վրայ միատեղ

անհարկ մը նետենք . . . : Կ'առնում, ըստ դիպուածի Ռեֆէնս
Հէրըլտէ մէկ թիւն, տնօրէնութեամբ Օր. Հէլէնա Դէմրի, որու
անունն առջի էջին վերեւ նշանակուած է . . . : Լաւ պահեցէք
ձեր միացը այդ անունն. Հէլէնա Դէմրէ: Առջի երեք սիւնակներ
գրաւուած են օրագրապետ կնոջ մը՝ մի ուրիշ կնոջ՝ Օր. Միւլ-
լըր հռչակաւոր կնոջ հետ ունեցած տեսակցութեան մը պատ-
մութեամբն: Լրատուն յատկապէս Օր. Միւլլըրի կենսագրու-
թեան վրայ կ'սօսի որու համակրելի և սիրագրգիւ կիսանկարն
միացած է գրուածին: Այդ կենսագրութեան մէջ կ'կարդանք
որ Օր. Միւլլըր, այսօր դպրոցական վարչութեանց անդամակցու-
հին, այն դիւցազնուհին է որ անգամ մ'իր տուրքերը վճարելու
տեղ լաւագոյն սեպեց որ դրաւեն իր կահ կարասին: Եւ կ'ըու-
շակէք թէ ինչ պատճառաւ կ'մերժէր վճարել իր տուրքն, վստն
զի կառավարութիւնն երեսփոխանական ընտրութեանց մաս-
նակից լինելու քուէարկի իրաւունքն կ'զլանար իրեն . . . :

Տեսակցուհին՝ ի վերջէ՝ մեզ կ'պատմէ թէ՝ Օր. Միւլլըր շատ
խօսած, շատ գրած շատ ալ ճամբորդութիւններ ըրած է, —
ճամբորդութիւններ՝ գլխաւորապէս նաւակով և երկանիւով . . . :
Տէրութեան ամենէ ճարպիկ երկանիւ վարողներէն մին է, նոյն-
պէս մին ազնուագոյն կանանց որք իրենց սեռի յառաջդիմու-
թեան համար կ'աշխատին . . . թողու՛ որ գրաւեն իրենց կահ
կարասին: Աստուած պահէ քանչեղի Օ. Միւլլըր . . . Կ'բացա-
դանշէ աւարտելով անձօրու Շանքալ . . . բայց կանխաւ կ'ը-
սեմ: Աւարտելէն առաջ՝ Գեորգիան մեզ կ'յայտնէ որ օրիորդ
Հէլէնա Դէմրի Ռեֆէնս Հէրըլտէ հիմնադրուհին ու վարչուհին՝ ու-
ուրիշ կին մը չէ, այլ նոյն ինքն Օր. Միւլլըր: Հէլէնա Դէմրի,
ծածկանուն մ'է: Այս անգամ պարոն լրագրագետներն, իրենք
իսկ, գոնէ պիտի խոստովանին թէ կինն ոչ միայն հաւասար է
մարդուն այլ և անորմէ գերազանց . . . : Ո՞վ է այն այր տնո-
րէն-խմբագիրն որ իր յատուկ աշխատակեցներու սիւնն միջո-
ցաւ յանդգնած է Գեորգիան մը լինիլ և գրուատելի կենսագրու-
թիւն մը, կարելի է ըսել զրուատելի ինքնակենսագրութիւն մը,
իր պատկերին հետ միատեղ, իրեն յատուկ օրագրոյն մէջ հրա-
տարակել:

Ռեֆէնս Հէրըլտէ երկրորդ էջին մէջ՝ կ'իշային ուսումնական
խորհրդոյ մօտալուտ ընտրութեանց վրայ խմբագրականներ,
որով կ'հրաւիրեն կինն քուէ տալու երկու սեռէ ընտրելիներու
համար, որոնք պիտի միանան կարելի եղածին չափ զբաւ ծախ-

սելու հանրային կրթութեան և մասնաւորապէս՝ նախակրթական ամեն դպրոցներու մէջ դաշնակ մտցնելու համար: Ի վերջէ, երաժշտական երեկոյթի մը վրայ տեղեկութիւններ կան յայտնուած ուր հիացման կ'արժանանան երեւի երգչուհիք, պատահարար յիշելով միայն այն երգիչներն որք կանանց հետ երգելու ընկերացած են: Այս իսկ բառ մը պարտաւորութեամբ կամ քեզներու վրայ . . . :

Այժմ գանք զրական քննադատութեանց: Այդ մասը կ'ըսուի, Աստուածաբան կնոջ մը՝ Կոնստանտինա և Ադամանտիոսը չէ վրայ հրատարակած գործին առթիւ՝ ամենէն փաղաքուշ տեսութեամբ մը, գործ մ'որ, ըստ Ա. Գրոց, նպատակ ունի ապացուցանել թէ՛ կինն պէտք է քաղաքական ու ընկերային տեսակէտով՝ հաւասար լինի իր ընկերին, քանի որ Աստուած արուէք մ'է որ երկու սեռերն ևս իր մէջ կ'անփոփէ հոգակելով նոյն պէս անոնց բաժարձակ համադրութիւնն: Խօսքը մէջերէն, գրքին հեղինակուհին կ'երևի թէ աւելի հեռուներն կ'ուզէ երթալ, փառասիրելով անշուշտ երկնային կնոջ գերիշխանութիւնն . . . :

Բայց անցնինք:

Ուրիշն էրբէք զրական քննադատութիւնն իրաւամբ հիացուցիչ ծանօթութիւն մը կ'նուիրէ Մաթիլտա Պլայնտ քերթողուհւոյն Մանրակար Բարեբեռութեան՝ և քանի մը սիրուն տողեր Տիկ. Կրէվիլ Վայօլէդի «Աշխարհայեցի կնոջ ընկերութեան մէջ» գրած երկին համար: Իսկ փոխարէն կ'արհամարհէ Պր. Է. Պ. Քլարքի զՏան երկու ամբ է թերո՞ւ անուն գործն, զոր քմայքէ և խանդավառութեամբ զուրկ կ'յայտարարէ: Եւ այն ամեն էրիկ մարդոց որք դրելու կ'հետամտին սոյն վերջին սլաքն կ'արձակէ: «Գրագէտներն տեսարան մը նկարագրելու համար առ նուազն տասն էջ կ'մրոտեն, մինչդեռ կանանց գողարիկ գրիւն կարող է քանի մը խօսքով և քանի մը տողով զայն ձեզ պատկերացնել:»

Ուրիշն էրբէք թերթն կ'պարունակէ նաև յօդուած մը նորաձեւութեանց մասին, որու վրայէն կ'սահիմ կ'անցնիմ, ինչպէս նաև բանաւոր հագուստի կոլսակից կնոյն ակմբի մը ատենադրութեան վրայէն, որու նիւթն է չրջադիտտն և չիփակն տաքատի և թիկնոցի ալլափոխութիւն: Եւ ահա կ'զայ ի վերջէ շաբաթուան մը մէջ գումարուած 15 էն աւելի ակումբներու նկարագիրն, ակումբներ՝ որ կազմուած են Բրիտիշ դաշնակցութեան կանանց կարգէն, ջատագով կանացի իրաւանց: Այս ամենն համեմատ է խմբադրականով մը զոր կարելի է այսպէս

ամբիւսիւել։ «Ամենասիրելի քոյրերս, կ'սկսիմ հետզհետէ հաւատալ թէ՛ երկու նշանաւոր կուսակցութիւններ որք այսքան երկար ժամանակէ ի վեր քուէարկելու իրաւունքը կ'սոստանան մեզ, պարզապէս մեզ խաբելու կ'փափաքին։ Հաւատացէ՛ք ինձ, ինչու այսպէս ցիր ու ցան մնալով այդ խաբեքաներուն համար աշխատինք, միանանք, կազմենք անոնց դէմ պարզապէս կանաչի ու կենսալալտ կուսակցութիւն մը։ Այս է մարդիկն զգաստու թեան բերելու միակ միջոցն։»

Ուիլիւմ Հէրբըլ թերթն՝ որ իր նամակատուին ունի, անթիւ թղթակցութիւններ կ'հրատարակէ։ Ի մէջ այլոց կ'նշանակեմ միայն դեռատի ալջկան մը մէկ նամակն որով կ'յորդորէր իր ընկերուհիներն չլրել այլ ևս ջրաղուէսի վերաբիւններ, վասն զի ձկնորսներն ողջ ողջ կ'խեղդեն այդ կենդանիներն որոնք խղուեցու ժամանակ սրտամկիկ ճիշեր կ'արծակեն։ Անցողակի կարելի է հաստատել, որ այդ զգայուն օրորդն չբողբէր ջրաղուէսի մորթին գործածութեան դէմ՝ երբ խնդիրն կնային արդու զարդին վրայ է։ Անտարակոյս ճարպիկ Աղուէսին վիճակն այնքան չհաշարգգոէր զինք։ Թո՛ղ որսան, թո՛ղ վերաւորեն, թո՛ղ սպանեն, թո՛ղ քերծեն զայն, թող աղաղակէ կենդանին, իրօք՝ ինչ փոյթ, արական սեռին կ'վերաբերի այն։

Թող տուէք ինձ որ Ուիլիւմ Հէրբըլն ուզեալ նամակներէն իրր վերջին մի նմոյշ՝ յիշեմ զիր մը Լեյիա Հէնտրսինի ստորագրութեամբ։ Նէ կ'յորդորէ կիներն որ իրենց խոհանոցի դործերն մարդոց զբաղմանց համեմատ զանազանեն՝ երբ խնդիրը սնունդի վրայ է։ Վասն զի, կ'յայտարարէ ինք թէ կին մ'որ միեւնոյն ուտելիքն կ'սպտարաստէ թէ իր գրատունէն վերադարցող գրագրին, և թէ լեռներէն իջնող քարայծի որսորդին համար, «նէ անարժան է որ Բարլիէնդի մէջ աթոռ ունենայ։» Կ'տեսնէք ուրեմն, որ պետութիւն մը կառավարելու հոգըն կ'ենեղէ Անգլիոյ մէջ գրագրիտուհիներն։ Նէ կանանց հոգը կ'տանի մինչև ուտեստարանի մէջ։ Անգլուհին որ համեմանք մը պատրաստելու առթիւ մտայոյզ կեբսլարան մը կ'առնու, այժմ անկեղծապէս կ'պատրաստէ ինքզինքն Բարլիէնդի արժանի հանգիստանալու։

Այս մտահոգութիւնն յայտնի կ'տեսնուի Ուիլիւմ Հէրբըլի նոյն իսկ ծանուցումներուն մէջ։ Այն էջն որ մեր լրագրաց մէջ՝ հերթափութեան վերաբերեալ տեղական հրահանգներով լեցուած է, կ'ունանց օրադրին մէջ, ընդհակառակն, կ'նշմարեմ

գիտակի և վարսերու առատութեան գէժ գրուած անթիւ ծանուցումներու Այսպէս ուրեմն մեր ժամանակակից անգլուհիք արանց ամեն բաներէն մինչև իսկ անոնց ճաղատութենէ կ'նախանձին:

Այսպէս ուրեմն ընտրող, երեսփոխան, նախարար, քահանայ, ոստիկան, գող, խուզարկու, ջրհանալիք կիներու շնորհիւ պիտի հասնինք կատարելութեան կատարն. ճաղատ կլինն . . . :
Այսուհետեւ բան մը չ'պակսիր մեզ:

ԺԵՐՄԻ ՀԵՐՐԻ

Թարգմ. ԻՐՄԱ

ԿՐԹ ԱԿԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏԻՋՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մարդ մը ճանչնելու պատիւն ունիմ որ, շատ դործ չունենալով, շարունակ իւր տղոց կրթութեամբը զբաղած է: Անտարակցոյ այս հոգատարութենէ շատ լաւ հետեութիւններ յառաջ պիտի գային, եթէ մեր բարեկամը իր այդ պաշտօնը տարօրինակ կերպիւ ի գործ չդնէր: Ռեքադրարար, ինչպէս ընդհանրապէս կ'ըսուի, ինքզինքը փխիստփայի տեղ դրած, լոկ էր կարծիքը, լոկ իր բրածն աչքին լաւ կ'երևի: Իր այս բարձր հանձարով, աղոցը վրայ առնն որ նորանոր պակասութիւններ և անկրթութիւններ կը նշմարէ, որոցմէ, թէև անշափ համբերութեամբ և եռանդով կը հեռացնէ տղայքը, բայց — վերստին ուրիշ անհամար պակասութիւններ ամեն օր երևան կ'երևեն: Կրթական ամեն գիւրք մտադիր կը կարգայ նա — սոյն մեր փոքրիկ գրքոյրը նաև իր մշտաբաց աչքէն անտես չպիտի մնայ անշուշտ — և իր ամեն մէկ տղուն համար մասնաւոր օրական գրքքոյկներ կը շարադրէ: Հետաքրքիր է մարդ իմանալ անշուշտ թէ ինչ կը պարունակեն այդ գրքոյկները, գիտողութիւններ, նոր կանոններ, առաջարկութիւններ և փորձառութիւններ. ամենէ փոքր պակասութիւնն իսկ գրի առնուած է: Իր այս տաժանեղի զբաղման մէջ ամենևին վշտաւական բառ կամ տրտուել չեա

լսեք բերնէն, ընդհակառակն, հանդարտ և ուրախ կ'աշխատէ, յուսալով որ այս կերպով իր տղոց ապագան կը պատրաստէ:

Իր յոյսերը պիտի պահպանին արդեօք: Տարակուսելի է շատ, քանզի արդէն իր երկու չափահաս տղայքը սոյն ծայրահեղ կըրթութեան գոհ՝ մեզ իրեւ կենդանի օրինակներ կրնանք նկատել: Անոնք խնքնաչարժ մեքենաներու սկստ շարժիլ գիտեն միշտ: Իրո՞ւ անկանոնութիւն մի չես նշմարեր իրենց վարմունքին մէջ, բայց կատարեալ մարդ լինելու յատկութիւններէ զուրկ, ոչ կիրք, ոչ բնութիւն և ոչ կամք կը տեսնես անոնց վրայ: Աստուած իմ, միթէ այսպիսի կրթութեան ակոյտեան մը իր կուրութեան մէջ այն արուեստագէտ պարտիզպանին շնամնիւր, որ նպատակի մը համար տունի մը պիտի կ'ուզէ ձգել, և սոյն վախճանին համար շարունակ երբեմն մկրատով երբեմն յատուցով չորս կողմէ կը յապաւէ զայն, այն աստիճան որ խեղճ տունկը աճելու տեղ օր ըստ օրէ կը նուազի — Խնջու կը հարցնէ խեղճ ծառիկը չձգեր զիս որ միանգամ բոլոր ուժով փրթի՞մ և աճի՞մ, ինչու կտրելէ առաջ չսպասեր որ նախ ոյժս առնուի և զարգանամ: Այս կերպով միայն իր նպատակին կարող էր հասնիլ — Բայց միթէ փոքրիկ ծառիկ մը կրնայ վերահասու լինիլ արուեստագէտ պարտիզպանի մը բարձր նպատակներուն:

Մեր խոհեմ կրթութեան պարտիզպանին գլխաւոր նպատակներէն մին իր տղոց միտումները և յօժարութիւնները արարգիւնէ է, զոր մարդկային ազդի իբրեւ ժառանգական թշնամիները կը նկատէ: Հազիւ հազ սոյն տեսակ փոքրիկ բողբոջ մը կամ տերեւ մը աճքին կը զարնէ, իսկոյն, անմիջապէս իր մկրատով կը կտրէ: Բայց ո՞չ ապաքէն մարդս Աստուծոյ ընդունած է այս ինչ բանի համար միտում և համակրութիւն, և ուրիշ բանի համար հակակրութիւն, և սոյն համակրութեան կամ հակակրութեան մէջ շատ անգամ առաքինութեանց բողբոջները ծածկուած են — Առանց կրից — քանզի ազնիւ կիրք ևս կան — մեծ և նշանաւոր բան մը չէ եղած աշխարհիս մէջ կ'ըսէ երեսելի հեղինակ մը: Խնջու ուրեմն խեղդել և արմատաքի խլիլ նոյն կիրքերը փոխանակ դէպ ի բարին առաջնորդելու, ինչու բնաջինջ ընել և չջանալ զանոնք ազնուացնելու — Մի արգելուր, թոյլ տուր որ տղան կամ պատանին ի բարկութիւն շարժի ամեն անխրաւութեան դէմ, թոյլ տուր որ իրենց ատելութիւնը բորբոքի շարութեան, զձմութեան և վատթարութեան դէմ, մի յափշտակեր իրենց մէջ այն վտուտուն եռտնդը և փա-

առսիրութիւնը, որ բարին, գեղեցիկն, և վսեմն իրենց նպատակ ունին։ Պոյլ տուր որ այս կիրքերը չարժին, թէպէտև երբեմն պատանիններն այդ կրից բերմամբ կը խոտորին և կը մոլորին, բայց իրենց մոլորանքն այնպիսի կերպով մ'ուղղէ որ չվճատին։ Ամեն կրքով մարդ կրնայ ոյժ ստանալ և օր մը յօգուտ առաքինութեան գործածել, բայց եթէ դուն ժամանակէն առաջ իր սխալմունքն առջին դնես և վնասեցնես գինքը, իր գործունէութեան և զօրութեան գրգիռն կը ջնջես։ Այս քրքական յանցանքը գործելէ զգուշացիր արուեստական պարտիզաբանդ կրթութեան, քան զի այս ճամբով քու աշակերտներդ շատ կանոս անդգայ և վեհերոտ ախոյաններ և ինքնասէր պարծենկոտ սորիստներ պիտի լինին, ինչպէս նաև ծաղրելի դիւցադունք առաքինութեան։

Այսպէս ծայրայեղ կրթիչները շատ անդամ վաղուց կ'սկըսին մանկան ընտիր գաղափարները և միտումները խանգարել, դանի կատարեալ ընելու մտքը։ Բայց մենք չմոռնանք որ մեր կրթիչիքն մարդիկ են և ոչ հրեշտակներ, մարդիկ որ՝ թէև իրենց թերութիւնը պիտի ունենան, բայց և այնպէս բարի, պարկեշտ և բարեւէր մարդիկ պիտի լինին, որ արիւարար բարւոյն պիտի փափաքին և բարին իրենց նպատակ պիտի ընտրեն։

ՄԻԹԷ ԱՐԴԷՆ ՀԱՐԻԻՐ ԱՆԳԱՄ ԶԸՍԻ՞ ԶԵԶԻ

Միթէ հարիւր անգամ չըսի՞ ձեզ, լիրբ տղայք, որ սոյն գորանին (commode) քով չերթաք։ Ահա անգամ մ'ևս կը կրկնեմ, չուտով հեռացէք, ապա թէ ոչ, ճամբիտը, հիմա պիտի ծեծեմ ձեզ։

Այսպէս կը գոռար, կ'սպառնար Տիկին Լ. իր ձեռքի արդու կը պահ մը սեղանին վրայ թողլով, բայց իր բարկութիւնը երկար չտևեց անցաւ և նորէն արգուկը ձեռք առնելով, ճերմկեղէնները շարունակեց արդիւել, երգելով նաև սիրած երգերէն մին։ Տղայք արդէն իրենց խաղալիքներով գեղեցիկ տուն մը չինած էին, չորս կողմը պարտէզ՝ բարձր պատերով չըջապատուած և հոյակապ դուռ մը, որ չէնքին գեղեցկադոյն մասն էր։ Սոյն տունը՝ ճիշդ արդիւեալ դարանին վրայ, մեծ հայելիին առջեւ կանգնած էր, նախ՝ նոյն տեղը յարմարագոյն էր, վասն զի չէնքը կրկնակի կը տեսնուէր, երկրորդ հայելիին առջև գտնուելով, տղայք կարող էին այլ և այլ միմոսական շարժումներով

գրօսմբուլ Թէն ծաղկաւան սպառնալիքէն և բարկութենէն վախ-
նալով մանկային խաղերը քանի մը բռնէր դադարեցան, բայց Նո-
րէն տղաք սկսան աւելի մեծ եռանդով չէնքը յառաջ տանիլ:
Պարտիզին դուռը արդէն աւարտած էր, երբ փոքրիկ Լիւսի ա-
ռաջարկեց որ կրկու կողմի սրահակներուն վրայ գնդակներ դըր-
ուին: Ամենքը միտարան հաւանեցան այն առաջարկին, քանզի
չիտակը խօսելով՝ դուռը լաւագոյն տեսք մը պիտի ստանար,
դժուարութիւնը միայն գնդակները ամրապէս հաստատունն է,
եթէ ոչ բոլոր չէնքը կործանելու, և հետևապէս մեծ հայելին
ինչպէս նաև անոր առջև գտնուած անօթները վառնալի մէջ
էին: Այս ամենը գրեթէ իրենց մօրը քով տեղի կ'ունենար,
բայց մայրն տղոց ուշադրութիւն չէր ընեն, վասն զի արդէն
հարիւր անգամ պատուէրը կրկնած լինելով, բոլորովին վստահ
կ'երևէր որ իր պատուէրին դէմ չպիտի դործեն, այս պատճա-
ռաւ գլուխը կախ և երգելով դործը կ'արունակէր: Յանկարծ
գնդակներէն մին հայելին՝ միւսը անօթներուն վրայ ընկնելով
բոլոր չէնքը տակնուվրայ եղաւ: Տիկին Լ. . . չմտած բոլոր ու-
ժամը աղաղակել սկսաւ — Ի՞նչ, թշուառական տղայք, միթէ
հարիւր անգամ և հիմա քիչ մը առաջ չըսի՞՞ ձեզի . . . Մեղք
իմ սիրուն անօթներուն և թանկագին հայելիս — Յետոյ կ'ըս-
կաին սպառնալեաց չանթեր և ծանր ծանր խօսքեր, ինչպէս
նաև խոր հառաջանք — յետոյ սպասուհին կոչելով — Նայէ,
Կատարինէ, սա թշուառական տղոց ըրածը — ինչ պիտի ըսէ
ամուսինս: Բայց չուտ ըրէ, մեծ սկաւառակը բեր հայելին տու-
ջև և գիր, որպէս զի ամուսինս ի դարձին իսկոյն կտրուածը
չտեսնէ: Սակայն դուն Կատարինէ անշուշտ պիտի վկայես որ
հարիւր անգամ պատուիրեցի, այնպէս չէ՞:

Ճշտ այսպէս եղաւ, և անցեալ տարի՝ երբ փոքրիկ Կարա-
պետը սանդուղներուն վանդակներէն սահեցաւ, փոքրիկ Լիւսի-
ին ոտքէն քաշած միջոցին: Որովհետև Կարապետիկ արագ արագ
վար կ'իջնէր և քայլը չէր կրնար իրեն հետեւի, Կարապետիկ
ընկաւ և թեւը կտարեց: Տիկին Լ. . . տղոցմէ քիչ հեռի, խո-
հանոց կը գտնուէր նոյն միջոցին: Աստուած իմ աղաղակեց վա-
ղելով — Միթէ հարիւր անգամ չըսի՞ որ սանդուղին չմօտենաք:
Իսկ երբ միրաբոյժը կտրած թեւը կը դարմանէր, տիկինն վայ-
նասուններ արձակելով կարծէր թէ պարտք մը կը կատարէր:
Խեղճ վիրաբոյժը այդ շուտրած կնկան երեսն ի վար նայելով
զլուխը կը ցնցէր հասկցնել ուզելով անշուշտ որ փոխանակ

ընդունայն աղաղակներով ինքզինը արդարացնել ջանալու, լուս
ևս կընէր եթէ գար իրեն օգնէր:

Սիրելի Տիկին Լ. . . դուք պարմանալի կին մ'ես, դուք չես
հասկնար տակաւին որ հարկ չէ միւսնոյն բանը հարիւր անգամ
կրկնել, մէկ, առ առաւելն երկու անգամ բաւական է: — Լաւ,
բայց երբ մոտիկ չեն ըներ տղայք: — Այնժամանակ ուրիշ միջոց-
ներ ձեռք առնելու է: քանզի եթէ անոնք անխոհեմ են, պէտք
է քու խոհեմութիւնդ ճանչնան: — Բայց ինձ չեն ուզեր հնա-
զանդ իւր: — Գիտես ինչու, որովհետեւ քու խօսքը չեն յարգեր,
իրաւ՝ հարիւր անգամ կ'սպառնաս, բայց և ոչ մի անգամ կը
պատժես: Կարգ կանոն կը դնես և քիչ մ'ետքը դուք իսկ հաս-
տատած կանոնդ կը մոռնաս: Սակայն տղայ կրթելը անընդհատ
մտադրութիւն և անխոնջ հսկողութիւն կ'պահանջէ: Կոտորած
հայելին և անօթները մինչև անգամ թեկին վնասուիլը այնքան
անպարմանելի աղէտներ չեն, այս ևս ուսուցիչ է որ Կարապետիկդ
կրնար թեկին տեղ իր կեանքը կորսնցնել, բայց մեծագոյն դժ-
բաղդութիւնը այս է, որ զաւակներդ իրենց մօր ունեցած վրա-
տահութիւնը կը կորսնցնեն:

Եստ ծնողք տղայքը քաջալերելու, յանդիմանելու և պատ-
ժելու մասին զոնցառութիւն չեն ըներ, միայն ակնկալուած
արդիւնքը չեն ստանար: Անոնք չեն հասկնար որ փութիկ զան-
ցառութեան համար իսկ սրունալ պատժը աղան կրել պէտք է:
Այն որ միայն երբեմն ալ ոչ կարեւոր ժամանակը կը պատժէ,
ի զուր կը պատժէ, վասն զի չուղղէր: Մեր նպատակին հասնե-
լու համար հարկ է յարատեւել: Անդու հսկողութեամբ միայն
կը յաջողինք և մեր նպատակին կ'հասնինք: Եթէ անպատեհ և
մեր խելքին փշած ժամանակը պատժենք, ապարդիւն կը մնայ
մեր ջանքը, և մեր զաւակաց առջև այս ընթացքով անգութ և
անողորմ կ'երևինք: Բաց աստի՜ վատ սովորութիւն մը կը շա-
րունակենք և կը ստիպուինք անդադար պատժել, մինչեւ եւ
եթէ զգուշութեամբ անօրինութիւն պատժենք՝ անաստ տղայքն
զգաստութեան բերած սխալ լինէինք: Չմոռնա՛նք նաև որ յա-
րատեւ հսկողութեան համար հանդարտութիւն, մտադրութիւն
և համբերութիւն պէտք է: Ուրեմն յաջողելու համար ինչ հարկ
է ընել: — Քու նպատակդ որոշակի աշացդ առջին դէր: Ուղածդ
բնչ է և ինչ կերպիւ ձեռք պիտի կրնաս բերել ճշտիւ պարտա-
ւոր ես գիտնալ: Եթէ տղոցդ բարութեան փափաքող ես, ջանա՛
յարատեւութեամբ շարունակել, այն ժամանակ ամեն դժուա-

բութիւն կը հարթուի: Յարատեւութիւնն ինքնին անկտրելին
կրնայ դիւրացնել և կարելի ընել: Միայն զգուշացիր անյայտ
և անորոշ կանոններ դնելէ և պատուէրներով տղայքը բռնա-
ւորելէ: Նախադասելի է բնաւ կանոն չդնել քան անորոշ կամ
այնպիսի կանոն մը հաստատել որու գործադրութեան անտար-
բեր պիտի մնաս: Ամենէ թեթեւ կարգ կանոնի համար իսկ պէտք է
հոգ տանիլ որ տղայք անհնազանդ չլինին, սահմանեալ պատիժ
մը, բացառութիւնները ի նկատի առնելով, զոնց ընելու է: Եւ, ար-
դան համոզուած պարտի լինիլ որ այս կամ այն պակասութեան
համար պատիժը անխուսափելի է: Այլ թէ ծանր պատիժներն,
այլ պատժական կանոնաց անվրէպ գործադրութիւնը ի հնա-
զանդութիւն կը հրաւիրեն տղայքը:

Մ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

ԲՈՕՓԷՍԷՕՒՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

Փարիզ 9 Յուլի 1895

Եթէ մի օր վերջնականապէս մեկնիմ Փարիզէն, միակ ցաւ
մը պիտի տանիմ հետս, բաժնուիլ ի սպառ մի քանի . . . թու-
մած թառամած դէմքեր է. Բոօֆէսէօներէ:

Այս րան մը ուսանողի համար այնքան քաղցր, այնքան հա-
ճելի, աւելցնենք նաև, եթէ հարկ է, այնքան օգտակար, սրբան
իւր ուսուցիչներու ընկերութիւնը: Համալսարան, մատենադա-
րան, յաճախ չեն կարող լիովին յագեցնել իւր արօղջ հետա-
քերթութիւնը, և շատ անգամ պէտք ունի իւր Բոօֆէսէօներ-
բու հետ խօսակցելու:

Գծադղ արար համալսարանական սովորութիւնները այնպէս
չեն որ ուսանողը միշտ յարաբերութեան մէջ ըլլայ իւր ուսուց-
չին հետ, նա առիթ չունի վարժարանի մէջ իւր Բոօֆէսէօը
ճանչնալու և զինք անոր ճանչցնելու: Բոօֆէսէօը որովհաւ ժա-
մուն իւր Բոօլը հազած և թագը գլուխը դրած ներս կը մտնէ, կը
նստի իր աթոռը, կը խօսի իր դասը, ճիշտ ինչպէս վարդապետ
մը քարոզ կ'տայ եկեղեցին, և յետոյ դուրս կ'ելնէ, և կ'աներև-

առիթմանայ՝ ուսանողներն ալ դուրս կ'ելնեն միւս դռնէն, և եթէ փողոցը հանդիպի անոնց, անշուշտ չճանչնար, իւր ունկընդիրներուն ո՛չ անունը գիտէ ո՛չ դէմքը կը յիշէ, այդպէս շատ ուսանողներ տարիներով կ'երթեւեկեն համալսարան և կը ձգեն զայն, առանց և ո՛չ մի բռօֆէսէսօսի հետ յարաբերութիւն հաստատած լինելու: Յաւալի է այդ, բայց ճար չկայ, ուսանողներու ահագին բազմութիւնը և բռօֆէսէսօսներու բազմազգազ փոփոխութիւնը տարբեր դրութիւն մը չէին կրնար թոյլատրել:

Մասամբ դարմանելու համար այդ անպատեհութիւնը կազմակերպուած են քօնֆերանսներ, հոն ուսանող և ուսուցիչ սրահի մը մէջ կը հաւաքուին ընտանեբար, կը փնտրանին, կը խօսին, կը ճառեն և այդպէս զիրար կը ճանչնան: Բայց դիւրին չէ՝ գօնֆերանսներ երթալ, ամեն ուսանող չկրնար, զի հոն կրասորական միայն չէ՝ իր դերը, ուսուցիչը կը հարցաքննէ, իր աշակերտը պէտք է պատասխանէ, խնդրոյ մը վրայ կարծիքդ կը հարցնէ, ինչ կարծիք կրնաս արտայայտել եթէ առանձինն ուսումնասիրութիւններ չես ըրած, և յետոյ աջէն ձախէն կը հարուածեն կարծիքդ, պէտք է պաշտպանես զայն: Երբեմն ուսուցիչը նիւթ մը կ'ընտրէ և կը յանձնէ զայն երեք ուսանողներու որոց մին խնդրելու է և միւսը պաշտպանող և երրորդը ընդհանուր քառաւոր, որոշեալ նստին պէտք է պատրաստել այդ նիւթը և խօսիլ այնպիսի հասարակութեան մ'առջև որ սուսիկ փութիկ նստիլ մտիկ ընելու համար չէ եկած հոն, մէն մի բառը կը խժբժեն, արիւն քրտինք կը մտցնեն քեզ, այդ պայմաններու մէջ զարմանալի չէ որ գօնֆերանսներուն հազիւ 50-40 ուսանող կը գտնուի, մեծագոյն մասը կանոնաւորապէս դասերուն չհետեւիր ուր մնաց որ գօնֆերանսներուն զայս թէ որքան օգտակար են գօնֆերանսները աւելորդ է պնդել, մեծ է կորուստըն այն ուսանողին որ չուզեր իր զուարճութեան ժամերը զուհել և ինքզինք պատրաստել այդ նիստերու:

Բայց գօնֆերանսները բաւական չեն ուսանող և ուսուցիչ իրարու մօտեցնելու, նախ որ միայն մէկ բռօֆէսէսօս կարելի է ճանչնալ այդպէս, որովհետեւ ամեն տարուայ համար մէկ գօնֆերանս միայն կայ, այն ալ շաբաթը երկու անգամ միայն, և յետոյ ինչ որ ալ լինի գօնֆերանսներն ալ հանրային ձև մ'ունին, հոս չէ կարելի մփերմառալ քարէկամառալ բռօֆէսէսօսին հետ, ատոր համար ուրիշ բան պէտք է:

Բռօֆէսէսօսին տունը երթալու է: Բայց միթէ դիւրին է,

այո՞, բռնօճիսօռները քարեկիրթ մարդիկ են, քեզ կ'ընդունին մեծ սիրով և մինչև իսկ մեծ պատուով, զանոնք պէտք չէ բաղդատել մեծարանց սմանց հետ, որոց եթէ երբեմն ստիպուիս այցելութիւն տալ, կը պարտիս հազար անգամ չափել մտածել թէ եղբէ՞ք մեզնէ արդեօք, ևս եթէ վերջասլէս որոշես ներկայանալ, կը պարտաւորիս ծովը խոնարհիլ իրենց առջև, դատապարտել ինքզինքդ պահ մը հացկատակի մակարոյծի դեր կատարելու, որպէս զի կարելի եղածին չափ նուազ ցուրտ լինի քեզ ըլլալիք ընդունելութիւնը, չէ՞ չէ՞, անոնք չեն նմանիր այն մեծատուններու որք իրենց բոլոր շարժումներով, բոլոր ձևերով կ'զգացնեն քեզ անպատճառ թէ դու պզտիկ մարդ ես, չնչին արարած մ'եմ, և թէ մեծ շնորհ մ'է որ կ'ընեն, քեզ իրենց ներկայութեանը ընդունելով, վերջապէս այնպիսի մեծատուններու որոց տունէն միշտ վերադարձած դուրս կ'ելնես:

Բռնօճիսօռները ընդհակառակն շատ համեստ մարդիկ են, լաւ գիտեն թէ դու ալ մարդ ես, և կը յարգեն իբրեւ մարդունեցած իրաւունքներդ, արժանապատուութիւնդ, բնական հպարտութիւնդ եւ: Մինչև իսկ աւելի հեռուն կ'երթան, կ'ընդունին քեզ այնպէս որպէս թէ դու իրենցմէ աւելի մեծ մարդ մը լինէիր, և թէ քու այցելութիւնդ պատիւ մը լինէր իրենց համար: Դեռ ևս կը յիշեմ Պ. Լապէի ինձ ըրած ընդունելութիւնը երբ դեռ նոր-ուսանող առաջին անգամ ըլլալով այցելութիւն կը տայի իրեն, քանի մ'ընկերաց հետ մեր մէջ ծագած դժուարութեան մ'առթիւ: Ս. յդ. հռչակաւոր ծերունին, ընկճեց . . . ջախջախեց զիս իւր քաղաքավարութեամբը, եթէ կարելի է այդպէս ըսել, անուշտ ոչ ինչ կ'ստիպէր իրեն, արհամարհելու համար հասարակ մահկանացուները, ոչ համբաւ, ոչ փառք, ոչ պատիւ և ոչ հարստութիւն, սակայն որքան համեստ էր այդ ամենուն մէջ և իւր համբերութեամբը որքան սպտկառելի: Բնաւ չեմ մոռնար այն քարի ժպիտը, այն սիրուն խոնարհութիւնը երբ մինչև սանդուղ առաջնորդելով զիս, ձեռքս կը սեղմեր և կ'ըսէր « ամեն անգամ որ պէտք ունենար իմ խեղճ ծանօթութիւններուս, ձեր տրամադրութեան տակն եմ » մինչդեռ ես իր չափաւածեց բարութենէն յուզուած չէի գիտեր լինչպէս շնորհակալ լինիլ, այնուհետև քանի քանի անգամներ դիմած եմ իւր խեղճ ծանօթութիւններուն, առաջին անգամ տարօրինակ թուած էր ինձ մի այդքան քաղաքավարութիւն այդպիսի մարդերու կողմէն, անկից ի վեր ան վարժուած եմ բնական միայն դռներու:

Բռօֆէսէօններու ամենն ալ այդպէս են, մեծ հաճոյքով կ'ընդունին ուսանողները, կը գուրդուրան իրենց աշակերտաց վրայ, ամենայն սիրով կը պատասխանեն անոնց բոլոր հարցումներուն, և չատ դիւրաւ կը մտերմանան հետերնին, բաւական է որ ուսանողը արժանանայ իրենց համակրութեան, և ատոր համար պէտք եղածը աշխատութիւն միայն է: Կը հասկնաք անշուշտ թէ ուսանող մը երբ իւր բռօֆէսէօնին տունը երթայ, օրերու լաւութեան կամ գէշութեան վրայ չ'պիտի խօսի հետը, ոչ ալ Պոլլըվառ Ս. Միչէլի անցուդարձից վրայ, իրաւագիտութիւն միայն պիտի լինի խօսակցութեան նիւթը, և ամեն բռօֆէսէօնի հետ իւր առարկան: Որքան դո՛ւ կ'ըլլան երբ ուսանողը հարցեր ու կնճիռներ առաջարկելով ապացուցանէ թէ ուշի ուշով հետեւած է իրենց դասախօսութեանց, մեծ հաճոյակատարութեամբ կը հաղորդեն իրեն լրացուցիչ տեղեկութիւններ, և կը ծանօթացնեն ինչ որ չ'լրցին ըսել իրենց գործը:

(Շարունակելի)

ՅԱԿՈԲ ՍՏԱՄՊՈԼԼԵԱՆ

ՆՈՐ ՄԱՆԿԱՅԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱԳԻՐ ՄԸ

Երբեմն այլ և այլ կողմերէ խմբադրութեանս այս հարցումներն ուղղուած են. — Ի՞նչու համար իզմիրի ծանօթ գրագէտներ չեն աշխատակցիր Ա. Մ-իչ, յարմար դատուած նիւթերու վրայ գրելով: Ի՞նչու համար տեղւոյդ գրասէր երիտասարդութիւնը չխորհիր այդ Հանդիսին աւելի մեծ ծաւալ և նիւթերու ճոխագոյն զանազանութիւն տալու միջոցները: Ի՞նչու, վերջապէս, անտարբեր դիրք մը կ'պահէ հայ գրականութեան յառաջացման նպաստելու:

Աստիճան մը դիւրին է պատասխանել այս հարցումներուն, քանի որ վաղուց խմբադրութեանս ըրած հրաւերն տեղւոյս կարգ մը հայ գրագէտներու՝ բանակցութեան նիւթ եղած՝ այլ իրական եղրակացութեան մը չէ յանգած:

Եթէ ոչ անտարբերութեան՝ այս անհոգութեան իբրև արդարացում՝ ոմանք իրենց տուեալական զբաղմունքն, այլք աննպաստ պարագաներ մէջ բերած են և դեռևս կ'բերեն, սակայն որքան մասամբ բանաւոր թուին այդ առարկութիւններն, այս ևս անուրանալի է, որ ինքնահաճութիւնն ոչ նուազ զօրաւոր գրգիռ մ'է այս կղզիացման, որու մասին անցածներս Զոհրապ էֆէնտին բաւական սուր սլաքներ արձակած էր Մարտի մէջ:

Ոչ միայն տեղւոյս այլ բոլոր հայոց գրողներուն մէջ նշանաւոր տեղ մը գրաւած է Պ. Մեսրոպ Նուպարեան, և իր զանազան երկասիրութիւններն և յատկապէս Ֆրանկո-Հայ Աշխարհիկ Բարեման հոյակապ ապացոյց մ'են իր մտաւորական այլազան բարեմասնութեանց, խմբագրութիւնս ստէպ դիմած է Պ. Նուպարեանի գրական աշակցութեան և ուր ուրեմն իր դիմումներն գոհացում գտած են, այս բանաւոր պատճառաւ որ ուշիմ և գործունի գրագէտն տարիներէ ի վեր թաղուած էր լիովին իր Բարեմի մէջ, և մեր կողմէ անգթութիւն պիտի լինէր ծանրանալ իր աշակցութեան վրայ:

Բայց հազիւ թէ քիչ մը շունչ կ'առնու Պ. Նուպարեան և Պոսփորի կենսատու օգով ու բարեկամներու սիրալիր ընդունելութեամբ ինքզինք ծանր աշխատութենէ մ'ետք կաղդուրած կ'տեսնէ, և ահա մեր բարեկամ Զոհրապ էֆէնտիի հրաւերին վրայ՝ պարապոյ ժամեր կը գտնէ իր Մարտի 22-էն զբաղմունքէն և մեն մարդ Զոհրապ էֆէնտիի բաղդը չունի իր հրաւերը լսելի ընելու, բայց եթէ խմբագրութիւնս աւելի բաղդաւոր կ'համարի ինքզինք որ իր թերթին մէջ կ'սկսի այդ Յիշատակաւ հրատարակելու, նախաձեռնութեան պատիւն միշտ Զոհրապ էֆէնտիի կ'պատկանի, եւ չկարծուի թէ յափշտակութիւն մ'է այս հրատարակութիւնն, զոր յիշատակագրողին յօժարամտութեան կ'պարտաւորինք, յօժարամտութիւն որ անշուշտ ընդունելի նկատումներու վրայ հիմնուած է:

Քանի որ ո'չ այնքան արքուն հասակի որքան մանկա-

կան յիշատակներու է ժամանակս, քանի որ արդէն իւթիւճեան, Սուրէնեան, Հրանդ Էֆէնտիներն մի մի նմոյշ տուին իրենց մանկական յիշատակներէ, տարակոյս չունինք որ մեր ընթերցողներն ախորժով պիտի կարդան նաև Պ. Նուպարեանի այս գործն, որ բաւական պիտի երկարի, և որ ոճի գողտրիկ պարզութեան և արամուտութեան հետ կ'միացնէ մանկային, դպրոցական, ընկերային և այլ տեղական հին տպաւորութեանց և անցից մտազրաւ նկարագիրը:

Եթէ մէկ կողմէ ընդհանուր շահեկանութիւն ունի սոյն յիշատակարանն՝ այս նկատմամբ որ ի հանդէս պիտի հանէ, թերևս համառօտիւ, անուանի գրադիտին զարգացման այլ և այլ ներգործիչ պարագաները, միւս կողմէ մասնաւոր հետաքրքրութիւնը պիտի շարժէ իզմիրցի հայուն՝ որ զանազան դոյներով պիտի պարզուած տեսնէ իր առջև դէմքեր ու դէպքեր որ զգալի ներգործութիւն ունեցած են իր սոսմային, կրթական և ընկերային կենաց վրայ:

ԻՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԷՍ

Ա

Իմ բարեկամ Գրիգոր Զօհրապի առաջարկն ընդունելով կը ձեռնարկեմ մանկական յիշատակներս գրելու: Հեռի ինձմէ այն յաւակնութիւնը թէ իմ խոնարհ անձնաւորութեան մանկութեան — կամ կեանքի որ և է չրջանի — պարագայները ներքին արժէք ու սեպական շահեկանութիւն մը կրնան ունենալ: Առանց ուրեմն տարապարտ ծանրանալու անոնց վրայ՝ և զանց ընելով մանուանդ հոգեբանական մասը՝ որ սակայն ընդարձակ տեղ մը կրնար գրաւել, պիտի արձանագրեմ ինչ որ էապէս հետաքրքրական, զուարճալի կամ նոյն իսկ հրահանգիչ հանգամանք մը կ'ընծայէ իմ անձէս անջատ կամ անկախ կերպով: Ընթերցողք պիտի կարդան այս գրուածս իբր որ և է պատմութիւն: Եթէ երբէք կարեւորութիւն մ'ունին այս յիշատակներն:

այն է որ յետաճայեաց նայուածքով մը պիտի ուսումնասիրես
 ժամանակաւ իզմիրի մէջ ծաղկած նշանաւոր հաստատութիւն
 մը՝ ըսել կ'ուզեմ Աղաբէգեան վարժարանը, ինչպէս նաև ազ-
 գային Սուրբ Մեսրոպեան դպրատան անցեալը՝ որ մեծ չա՜ն-
 կանութիւն կ'ընծայէ և որու մէկ մասին հետ ամենասերտ ա-
 ուրջնութիւն մ'ունին. պիտի ուսումնասիրեն իզմիրի ազգային
 այդ հռչակաւոր դպրոցի հին հռչակաւոր դիւցազնը — ուշագ-
 րաւ դէմք մ'իր ժամանակին — Ռուբէն Անդրէաս Փափազեան
 վարժապետը՝ բնիկ Պօլսեցի, և ստուգիւ չէ կարելի հին Մես-
 րոպեանի վրայ ճառել և չիլեւ ազգային ժիր գործիչ մը, անձ-
 նուէր դաստիարակ մ'որ հին դպրոցի աշակերտ՝ շատ մը նը-
 պաստաւոր և աննպաստ պայմաններու տակ քսան և վեց տարի
 շարունակ իր աւատ քրտամբ ոռոգեց այդ բարոյական բուրաս-
 տանը՝ իր արտադրած պտուղներով նշանաւոր . . . :

Գրուածքիս վերջին մասի մէջ քննական ընդհանուր ակնարկ
 մը պիտի ձգուի իզմիրի տոհմային հին կեանքի, հին նշանաւոր
 գործիչներու, այն ժամանակի ուսումնական դասի և գրակա-
 նութեան վրայ՝ որք հետաքրքրական բազմադիմի երևոյթներ
 կ'ընծայեն ուսումնասիրութեան արժանի:

Մնած եմ 1842 Գեկտեմբեր ճին: Մեսրոպ անունն՝ որով կը
 ներկայիմ իմ ընթերցողաց, յատուկ պատմութիւն մ'ունի՝ որ
 կրնայ հետաքրքրաշարժ թուիլ. Նուպարեան գերդաստանին
 մէջ՝ որու կը պատկանիմ, Մեսրոպ անուն չկայ բնաւ, անուն՝
 որ ծնած թուականիս նորութիւն մ'էր իզմիրի մէջ: Մեր գեր-
 դաստանի նախաճայրերէ շատերը Սողոմոն անուն կրած ըլլալով՝
 ծնելէս քիչ առեն վերջն, օրին մէկը եկեղեցի կը խրկեն զիս
 այդ անուամբ կնքուելու համար, և Մեսրոպ անունով տուն կը
 դարձուիմ ի մեծ դժկամակութիւն ծնողացս՝ որք բնականապէս
 կը փափաքէին ընտանեկան Սողոմոն անուան իրենց մէկ զաւ-
 կին վրայ շարունակուիլը տեսներու: Ի՞նչ պատահած էր սակայն,
 ինչպէս տեղի ունեցած էր աւագանի անուան մը կրած այս ա-
 նակնկալ յեղափոխութիւնը Պատմենք: Կնքահայրս՝ հաւատա-
 րիմ իր պատգամին՝ կը ներկայէ զիս սուրբ աւագանը Սողոմոն
 անունով: Արի՛ տես որ զիս մկրտող քահանան — հանգուցեալ
 լուսարար Տէր Գալուստ աղբեցիկ և անուանի քահանան, իզմի-
 րի հին սերնդեան ծանօթ իր ուսումնասէր բարքով և մանա-
 ւանդ երկաթեայ կամքով — մեր ընտանեկան չըմանակի մէջ
 վայելած աղղեցութեամբ վրայ վստահ՝ մտքին մէջ կանխաւ

որոշած էր Մեսրոպ անուն դնել ինձի, անուն՝ գոր կը նախասի-
րէր և որու առաջին նուիրագործումը կ'ուզէր տալ, անոր գոր-
ծածութեան սկզբնաւորութիւնը թերեւս յառաջդիմութեան
բարենշան համարելով: Ուստի կնքահօրս թեւերէն զիս առած
ժամուն՝ իր կտրուկ և ազդու շեշտով « Ես ատոր անունը Մես-
րոպ պիտի դնեմ » կ'ըսէ, և իրօք առանց բողբոխ ժամանակ իսկ
տալու՝ երբակի օրինական մխրճումը կ'ընէ այդ անուամբ, և
յաւարտ եկեղեցւոյ կը փութայ տուն գալ գործին վերջնական
և անդարձ հաստատութիւնը տալու համար՝ եթէ երբէք պէտք
կար ատոր, քանզի ո՞վ կարող էր դիմադրել Տէր Գալուստ հօր
քահանայի անդիմադրելի կամաց: Ուսումնասէր եկեղեցականը
կ'երևի թէ վաղուց սրտին մէջ կը տածէր այդ բարենախանձ
անմեղ փափաքը: Ճիշդ մանուկ՝ հաշիւ թէ ոտք ելեր եմ, Տէր
Գալուստ կուգայ ապսպրել ծնողացս՝ որ ձեռք մը չքեղ հա-
ղուստ սխառաստ ընեն Սուրբ Մեսրոպայ տօնին օրը, ուր ա-
մեն տարի դպրոցական — կրօնական սրտաշարժ հանդէս կը
կատարուի քաղաքիս համանուն վարժարանին մէջ, ու զիս հա-
գուեցնելով կանուխ խրկեն եկեղեցի: Տէր Գալուստ իր խոր-
հուրդն ունէր: Մնողքս այս յանձնարարութեան հաւատարիմ
ամեն տարի յիշեալ օրը — որ տօնախումբիս օրն է — Ալլա-
նիական մանկիկի չքեղ տարազով մ'որ տակաւին սփռիս առ-
ջեւն է, եկեղեցի կը խրկէին զիս, ուսկից հանդիսի դպրոց ա-
ռաջնորդուող տղայոց գլուխը կը դրուէի: Տէր Գալուստի հրա-
մանով, և այսպէս կը դիմէինք Սուրբ Մեսրոպայ տունն՝ իմ փո-
քոր հասակի մէջ այդ դպրոցական փոքր խումբին պարազլուխ
եղած — ինչ որ ոչ սակաւ կը գգուէր անուշտ իմ սնափառու-
թիւնս, թերութիւն՝ որ այնքան հասարակ է մանկութեան և
որմէ յաճախ մեծերն իսկ զերծ չեն: Տէր Գալուստ քահանայի
կամքը կատարուած էր և իր բարի փափաքը լցուած: Այսչափ
ի պատուի եղող Մեսրոպ անունն իրօք մուտ գտաւ իջմիրի հայ
ժողովրդեան ամեն կարգերուն մէջ, ուր ոչ սակաւ Մեսրոպիւհր
կը համրուին այսօր:

Տկար կազմով և կարի ուսումնասէր բարքով տղեկ մ'էի,
չեմ ըսեր իմ յատկութիւններով՝ որք սակայն վատ չէին, այլ
իրը Բենիամին ծնողացս յատուկ սիրոյն և խնամոց առարկայ

եղած. դժբաղդաբար ոչ այնքան ուշիմ սէր ու խնամքներ, ինչպէս վերջէն պիտի տեսնենք: Տղայ ըլլալ չեմ յիշեր բնաւ: Բնութեամբ լուրջ էի և ծանրակաց: Հագուստի կապուստի հոգ երբէք չեմ ունեցած: Ընթերցումը իմ գերագոյն հետաւորութիւնս էր և կը մնայ, չկայ գուարճութիւն մ'որ կարենայ փոխանակել զայն: Գրպանի բովանդակ դրամս կը մսխէի գիրքեր գնելու, ի մէջ այլոց տասն և չորս տարուան Բաղձփէշներ՝ զորս չքեղապէս կազմել առած էի և որոց մէջ գտնուած բոլոր յօդուածներն՝ նաև զիս չհետաքրքրողներն՝ անխտիր կարգաւ ինձ պարտք համարած էի, իմ մանկական դատողութեամբս այնպէս մը կարծելով թէ այդ կերպիւ պիտի տիրանայի Վենետիկի Հարց բոլոր գիտութեան և իմաստութեան՝ զոր բովանդակեալ կը կարծէի իրենց հոչակաւոր Հանդիսի մէջ: Ընթերցանութեան սէրը կարծես թէ բնածին ազդում մ'եղած ըլլայ իմ վրայ: Առջին մանկութեանս մէջ գրաբառ քերականն անգամ — հին սերունդներու ծանօթ անանդական քերականը — որմէ անտարակոյս բան չէի հասկնար, ձեռքէս չէի թողուր, և նոյն իսկ չըջագայութեան ատեն, այն ժամանակի դպրոցներու յատուկ տեսակ մը միակերպ եղանակով, մէջը գտնուած բառերը բերնուց կը հեգէի մի առ մի: Իմ-մա-նու-էլ, Է-ա-կա-պէս, Ը-ռըս-տա-կէս, Ը-տե-փան-նոս:

Մատաղ հասակէ՝ զգուշաւոր խորհրդապահութիւն մ'ունէի ամեն պարագայի մէջ: «Առջևը մարդ մտնեն բան չխօսիր» կ'ըսէր հանգուցեալ մայրս ինձ համար: Թէև երես առած տղայ՝ այլ այդ հանգամանքէ զեղծած ըլլալ չգիտեմ բնաւ, ինչպէս չեմ յիշեր չարածճիւղութեամբ ծնողքս անհանգստած կամ տուն անդ որրը վրդոված ըլլալ: Որ և է կամքս լացով, ձայնով կամ վայնասունով կատարել տալ իմ սովորութեանս մէջ չկար: «Մեծցեր, մեծցեր պզտիկցեր է» ծանօթ բանաձևը մայրս ստէպ կը կրկնէր ինձ համար՝ տեսակ մը հպարտութեամբ: Պզտի ղէպք մը յիշեմ մանկութեանս ժամանակէն՝ իբր նշանակական: Մօրեղբայրս Գրիգոր էֆէնտի Մարկոսեան քանի մ'օրուան համար եկած էր Պօլսէն: Մայրս իր եղբոր պատիւ ընելու համար պատրաստած էր շէֆէ Եփռա՝ ըսուած քաջարը՝ զոր խիստ ընտիր շինելու գաղտնիքը գիտէր, և որու վրայ հոգի կուտայի . . . այն ատեն: Անուշդէնի պզտի պնակի մը մէջ չարուած էր հինգ վեց հատ շէֆէ Եփռա, որոնց վերևը՝ ճիշտ վերևը՝ պատկառելի տեսքով խոլորկիկ մը դրած էր մայրս իր եղբօր համար: Պզտի աը-

նակը ախտէի մը մէջ դրուած կը մեծարուի Գրիգոր Էֆէնտիւ-
Բազմոցի ծայրէն՝ ուր կը գտնուէի, աչքիս կը գարնէ խոշոր լը-
խամը, որ բերնիս ջուրերը կը վազցնէ, և որ ճակատագրապէս
բաժին պիտի իյնար իմ սիրելի մօրեղբօրս: Պնակին վրայ վա-
զեմ զան կորզելու համար, կամ ճիշեր ձգեմ որպէս զի տի-
րանամ հսկայ լեռնօքն: Ո՛չ, ատիկայ գործելու մանկական եղա-
նակէս դուրս էր: Այլ ինչ ընելու էր, անտարբեր մնալ չէր
կարելի: Նստած տեղէս հանդիսաւոր ձայնով ու նշանակելի
չեչտով մը՝ «Մէկ մեծ մը կը տեսնամ կոր» կը պօռամ, այսին-
քն խոշոր լեռնօքն գոյութիւնը՝ խոշոր ձայնով մը կը հաստա-
տեմ միայն: Գրիգոր Էֆէնտի՝ սրամիտ մարդ, հարկաւ միտքս
պիտի հասկնար, և իրօք՝ կռահելով անշուշտ թէ այս պարզ և
խաղաղ յատարարութեան տակ ինչ բուռն և ինչ անդիմադ-
րելի տենչանք մը ծածկուած էր՝ «Ա՛ռ այն մեծը քեզի» կ'ըսէ
և անզուսոյ փափաքիս այդ առարկան ձեռքս կուտայ ի ցնծու-
թիւն սրտիս: Առանց ձայն ձիւնի խոշոր լեռնօքն փրկուած էր
վերահաս փտանդէ:

(Շարունակելի)

ՄԵՍՐՈՊ ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ

ՊԱՏՈՍԻԱՆ

«ՄՈՒՐՃԻ» ԹՂԹԱԿՑԻՆ

Ինչպէս որ գուշակած էի Մաւթի թղթակիցն իր դիմակն
վար առնլու կ'ստիպուի՝ երբ յուսախափ ու զայրացկոտ՝ կ'ան-
սայ բարձրաստիճան անձնաւորութեան մը յորդորանաց և կ'ըմ-
բռնէ որ Իզմիրի մէջ աւելի ևս մնալու յամառելով մեր ազգ-
վարժարանաց ի սպաս կործանման պատճառ պիտի լինի: Իսկ
չոգենաւ մտնելէ վերջ՝ ամեն ինչ կարմիր տեսնելով, մէկ գրչի
հարուածով կ'յուսայ շանթահար ընել Իզմիրի և Պօլսի այն մի-
քանի դիտողութեանց հրատարակիչներն, որոց մէջ ես իմ մա-
սիս ծիծաղելէ լաւագոյն ոչ այլ ինչ կ'գտնեմ:

Ոյո՛, ծիծաղելի՝ երբ Պ. Միրաքեանց Իզմիրէ հեռանալու
միջոցին կ'համարձակի իր իսկական գոյնն ցոյց տալ և կրթով լի
(քանի որ Իզմիրի ծանօթ խմբակն՝ իրր բարոյական յատկու-
թիւն՝ յաջողեցաւ կրթով ոժտել Մաւթի Պ. թղթակիցն) Մաւթի

էջերուն մէջ կ'երևի որքան անտաշ ու անհասկանալի լեզուաւ, նոյնքան անհեթեթ և անշահ զիրքով մը:

Ինչ ըսել կ'ուզէ և ինչ կ'արարանջէ ինք Պ. Նամակաղ իրն, հայերէն է գրածն. արդեօք սովոր է նախ գերմաներէն գրել և ապա հայերէնի թարգմանել ճապաղ ու խառնակ, արդեօք ռուսերէն կ'մտածէ ու հայերէն կ'շարադրէ: Իրաւի՝ անհասկա- նալի է այս անուր ու յարափոփոխ լեզուի կիրառութեան գաղտնիքն: Սակայն չեմ. սխալիր եթէ գնդեմ թէ պէտք է փնտռել այդ ոճին բանալին Պ. Միրաքեանի Իզմիրի չարխա- բան բարեկամին մօտ . . . :

Եթէ Ս. Մամալ էջերն չխնայէի, Իզմիրի երկսեռ վարժա- րանաց նոր Մանկավարժին հայերէնի կարողութեան մասին ազ- նիւ ընթերցողաց զաղափար մը տալու համար պիտի մէջ բե- րէի իր օրինակէն շոյ այդ շնաշխարհիկ նամակն:

Այժմ՝ թողնելով նախկին տեսչութեան քննադատել Պ. Միրաքեանի, ինչպէս ինք կ'անուանէ պաշտօնական օրէկոսներն, թողնելով Արևելեան Ակումբի անդամներուն՝ խօսիլ կամ լռել արհամարհոտ՝ իրենց յատկացեալ մասերուն վրայ, Մալէ Սըմ- բազրութեան՝ տեսակցիլ այդ յաւակնոտ սոփեստին հետ կամ իր թերթի վերջերս հրատարակած հարցմանց պատասխաններն խնդրելու, և Պ. Զոհրապի՝ հաստատել Մալէի թղթակցին ան- ձուկ մտքի տէր լինիլն կամ ոչ, ես պիտի խօսիմ այն կէտերուն վրայ որ ուղղակի ինձ կ'պատկանին՝ թէ և անցողակի չմոռնալով որ իմ նախկին պատասխանին նկատմամբ լռութիւն պահել յարմար դատած է Մալէի Խմբագրութիւնն, և բարութիւն չէ ունեցած գոնէ իմ շարած կարգ մ'այլասեռ բառերուն նշանա- կութիւններն թարգմանօրէն հրատարակել ի գիտութիւն այն ընթերցողաց որ ամեն ժամանակ այդ բառից ընդհարելու զըժ- բաղդութեան ենթակայ՝ անոնց նշանակութիւնն չեն գիտեր: Կ'երևի թէ Մալէի հրատարակչական մի նորաձև ճարպի- կութիւնն է ուղղակի չպատասխանել, այլ ճարահատ՝ բուն խնդրէն խոյս տալ և ստիպել իր թագուն օգնականն (թղթա- կիցն) երեւան ելնելու և կողմնակի միասին յարձակելու հակա- աակորդին դէմ բուժ ու մուժ ձևով, գովելի՛ հնարամտու- թիւն, այնպէս չէ՛, ազնիւ ընթերցող:

Ա. Մամալ և ոչ իսկ կարևորութիւն կուտայ Պ. Միրաքեանի նման բնաւորութեան տէր անձերու, որ՝ ճամարտութիւնն ըմբռնելէ՝ հեռի՝ անձնական նկատումներով մոլորած անձերու

խօսից և զօրծոյ տկանջ երկարեալու չափ պարզմիտ և տկար կ'գտնուին: Ա. Մամուլ երբէք ցանկալի առիթ փնտռած չէ: Նորա վարժ մանկավարժ, ձեռք դէմ դրելով Բարձրացմեալ, քանի որ՝ եթէ ուզէր՝ առաջի օրէն իսկ կարող էր ձեր խակութիւնն դպրոցական գործերու մասին երեւան հանել, այլ Ապագայ հօր մը զրկած յօդուածի ճշմարտութիւնն և իրականութիւնն ստուգելէ վերջը, (այսինքն թէ՛) դուք ձեր աշակերտներն ու աշակերտուհիներն ուրաշադեալ մասին փութկոտութիւն կ'ընէիք և ձեր մանկապարծեալն ուսարուները ինչպէս նաև զանազան անկարգութիւններն ծածկելու համար նորաձև դրօսանքներ կ'հնարէիք) յարմար դադած էր այդ յօդուածն հրատարակել: Եւ այդ ինքիւն այն ժամանակ այնպէս վերջացաւ իր Բարձրացմեալի հետ առանձն կ'որէք ձեր անզուգական նախակին մէջ, բայց ի՞նչպէս, ի՞նչ տեսակ Բարձրացմեալի հետ էր այդ, արդեօք պիտի ելնէք ըսելու որ Ա. Մամուլ յետս կոչեց իր յօդուածն Աշակերտած է Ա. Մամուլ 1891 տարուան Յուլիս ամսաթիւն, որու մէջ հրատարակեալ պարզեալ իմ ողբին ներքև գտնուած խմբագրական վերստին կ'հաստատան: Ապագայ հօր մը յօդուածի ճշմարտութիւնն, ինչպէս նաև Ազգ: Վարչութեան Տեղեկագիրն՝ որու մէջ բառ մ'անգամ չկայ այդ Բարձրացմեալի վրայ . . . :

Ա. Մոմուշէ գիւղած՝ ինչպէս դուք կ'կարծէք կամ ձեզ կարծել կ'տան, անձնական միտումներով ձեր մի քանի համախոհներն, շրջապատելիներ, ընտանոթներ հրատարակել, ո՛չ թէ ձեր անձին (քանի որ անձերու հետ չէ մեր գործն) այլ մինչև իսկ դպրոցներու տնօրէնին ղէմ, որու յանձնուած էր Զմիռնիոյ երկսեռ վարժարանաց տեսչութեան պաշտօնն։ Ա. Մոմուշէ, ձեր ամեն տեսակ փոքրոգի յարձակմանց առջև պահեց իր արհամարհոտ լուծիւնն, բայց երբ լոյս տեսաւ ձեր աննման քեօքեօն (հրաշակերտ մը լեզուի, ոճի և բացատրութեանց ձևի, նոյնպէս և անհեթեթութեան և և անձեռնահասութեան օրինակ մը դպրոցական տեսչի մը համար) պարտաւորեցաւ խօսիլ, և ձեր մանկապարտէսն ի՛նչ ի՛նչել ձեզ գգացնելով՝ ցոյց տալ թէ՛ քանի մը տարի Գերմանիա դեզերողն միշտ մանկավարժ չդառնար, քանի որ քաջ զիտենք որ ոմանք այդ նպատակով դիմած են Եւրոպա և ետ դարձած են յուսակտուր... Բայց դուք ուսած էք Պ. Միրաքեան Գորոցիւն քեօքեօն ղեկավարելու միջոց, որովհետեւ ետ ևս բառեր տեսականապէս, իսկ հայնոյանք, ծեծ, բարկութիւն, նախատինք (մինչև իսկ հրա-

պարակաւ աշակերտաց առջև, առ ալեգարիչ ուսուցիչս և ուսուցչուհիս) գործնականապէս, ահա ձեր մեծ գիտութիւնն...

Իսկ եթէ Մաքսի դէմ հարկ դատեցի գրեւ զրպարտութիւն մը հերքելու համար, ո՞վ եղաւ նախադարձակ, կարծեմ Մաքսի Պ. Թղթակիցն, այսինքն դուք, որ՝ Մաքսի տարածման իբր արգելք Մամուրեանն կ'համարէք:

Իսկ Մամուրեանի դպրոցից ելածներն (ո՛չ թէ եղծներն, Պ. Միրաքեան, եթէ կ'հաճիք) կրնամ հաստատել որ չափահաս ու խելահաս երիտասարդներ էին, բայց անոնց դէմէն չափն առնելու մոռցուած է, ժամանակին, ինչպէս մոռցուած է դիտողութեան առնուլ որ դուք, Իզմիրի վարժարանաց մէջ, նշանաւոր պսակտի մը պէս, մտածին թշնամիներ երևակայելու զառանցումով մը բռնուած՝ ձեր մի անմարտողութեան կամ գլխու ցաւին մէջ իսկ Մամուրեանի մատն երևակայելով՝ քառասմակ կ'թողնէիք որ ձեր լեզուն խիզախէ անվայել հայհոյութիւններով:

Ձեր զառանցական տոյս վիճակն ի մօտուստ ես տեսած և զաւելջտական տեսարաններէ միոյն ներկայ գտնուած եմ, անշուշտ կ'յիշէք, եթէ կ'փափաքիք յիշել որ դուք նոր հասած Իզմիր, առանց ճանաչելու Մամուրեանի գործերն, անոր դէմ մեծ մեծ կ'ջարդէիք, առանց զիս ճանաչելու, տարօրինակ լեզու մը գործածելով և շարունակ «ինքզինքս պիտի ցոյց տամ, պիտի ցոյց տամ» կրկնելով, ո՞ւր տեղ, արդեօք հայելիին առջև, առաւօտներն... վարժարան գնալէ առաջ...

Վերջապէս Պ. Միրաքեան կ'խոստանայ գրել մեզ, Մաքսեանի ճակատագրական գործաւնեւեան, անոր համախոհներէ, ինչպէս ուրիշներէ և Իզմիրի ներկայ երիտասարդութեան վրայ: Գովելի աշխատութիւն:

Բայց ներեցիք ինձ, Պ. Միրաքեան, եթէ երբէք օր մը որոշէք գրել այս վերոյիշեալ նիւթերուն վրայ, բարեհաճեցէք աւելի կոկելու ձեր ոճն և բառից ու նախադասութեանց դարձուածոց ուշադիր՝ ջանացէք հասկանալի ընելու ձեր գրելիքն. իսկ եթէ այդ կարողութիւնն չունիք, եթէ ձեր մայրենի լեզուն անտեղեակ էք, անձնուիրաբար կարող ենք ձեզ զրկել ձեր Իզմիրի չարսափան մենտորն:

Ուստի ի կրկին տեսութիւն, Պ. Յովհ. Տ. Միրաքեան, գերմանական մէտօտներու մանկավարժ՝ Լէյբցիլի համալսարանէն...

Մեամ յարգանք
ՀՐԱՆՏ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

ՉՄԻՒՌՆԻՈՅ

Ժամանակէ մ'ի վեր՝ մեր Գաւառական ժողովին գործը շատ դիւրացած է, այն աստիճան դիւրացած որ իր գոյութիւնն լոկ անուանական և անդամները պարզապէս քուէարկու գործինքը դարձած են, մի քանի աղմկայոյզ և ինքնամոլ ժողովականներու ձեռքը: Գաւառական ժողովը կ'հրաւիրուի, մեծամասնութիւն գոյացնելու աւան Զանք ի գործ կ'դրուի, խնդրոց կարգը կ'կարդացուի, և ապա ԲՆ կ'ենէ՝ թէ և յոյժ ապօրէն, առաջարկ մը մէջ տեղ կ'նետէ, երբեք մը կ'երկրորդէ զայն, երբեք մը քուէի դրուի կ'պուսայ և խնդիրն է ինքնին կ'լուծուի: Ասկից աւելի կտրուկ, աւելի գործնական, աւելի նպատակայորժառ ճամբայ մը ոչ տեսնուած է և ոչ ալ պիտի տեսնուի խորհելու և դիտելու յաւակնութիւնն չունեցող ժողովի մը մէջ: Հարցապնդում, դիտողութիւն, վիճաբանութիւն բոլորովին աւելորդ բաներ են, կուսակցական կրկն արդիւնք են, Ընդհանրականութեան հետեւանք են, չազգասիրութիւն, ըմբոստութիւն են: Ինչ որ մին ասաց, միւսը պիտի կրկնէ, երբորդը քուէի պիտի դնէ, խիստ բոլոր ժողովականներն հրեշտակային անմեղութեամբ պիտի ընդունին:

Այս է ահա մեր Գաւառականին նորահնար գրութիւնն որով խնդիր մ'առաջարկել որոշեալ կողմէ մը՝ զայն լուծել ըսել է: Եւ քանի քանի կրթական, տնտեսական, երմտական և այլ խնդիրներ այսպէս լուծեալն լուծուած են դիւրին է սառագել Ատենագրութեանց վրայ ակնարկ մը նետելով:

Բաւական է միայն յիշել ներկայ ամսոյս 12 ին կազմուած նստին մէջ Գաւառականին անօրէնութիւններն՝

ըստ Խնդրոյ Կաթի, որ սքանչելի դատակարգութիւն մ'ունի:

ա) Ազգ. Վարչութեան Քաղ. Ժողովոյ հրաժարականը.

բ) Եւմուացոյց 1893-1895 երկամեայ շրջանի.

գ) Տեղեկագիր ընտրութեան 3 եկեղ. երեսփոխանաց.

դ) Ընտրութիւն կրօն. և քաղ. ժողովոյ:

Մեծամասնութիւնը նոյն օրն 18 անգամով դոյացած կ'հռչակուի, բայց դիւանին ոչ Ատենապետն և ոչ Փոխ-Ատենապետը ներկայ կ'դտնուին: Առանց դիւանի ատեան կ'բացուի, և իբր թէ ասանկէն լինէր Ժողովին՝ առ-ժամեայ Ատենապետ կարգուելով չէ թէ երկցագոյնն այլ անձայն ժողովական մը, հրաժարող քաղ. Ժողովին ատենապետն, համարատու անգամ մը, որ միանգամայն ինքն իրեն համարառու լինելու պատիւը կ'ունենայ: Ժողովն մի քանի հոգւոյ մէջ ելած այս կարգադրութեան առջև՝ քերթէական երկայնամուտութեան օրինակելի դէմք մը ցոյց կ'տայ: Այլա Ատենապետութիւնը կ'կարգա-յուի՝ որու մէջ խնդրէ դուրս անձնական մէծի մը նկա-րագիրն լսող ականջներու մէջ անտխորժ արձագանք մը կուտայ: Յետոյ Գեր. Ս. Նախագահն կ'կանգնի և շատ գեղեցիկ յորդորական մը կ'կարդայ, միութեան, սիրոյ և խողաղութեան հրաւեր մը, ինչպէս ինչպէս խրատներով, ի վերջէ՝ նշանաւոր Խնդրոյ Կաթի ձեռք կ'առնուի, և անմի-ջապէս 1893-95ի եւմուացոյցն մէջ կ'նետուի: Մին կա-ռաջարկէ իսկոյն որ Մասնաժողովի մը յանձնուի այն ի քննութիւն և ի տեղեկագրութիւն, Ժողովին առջև ժա-մերն ընդունայ չվատնելու համար: Միամիտ երեսփոխան մը կարծելով թէ դիտողութիւնը ներքի է, կ'ենէ կ'առար-կէ թէ Խնդրոյ Կաթի շատ ծուռ շինուած է, թէ իր շրջանն աւարտող և հրաժարականը մատուցանող ժողով մը ի-րաւունք չունի՝ ըստ ուղիղ բանի և օրէնքի, 1893-1895ի եւմուացոյց ներկայել ժողովին, այլ պարտաւորութիւն ունի իր համարատուութեան տեղեկագիրը բերել և իր պաշտօնավարութեան երկամեայ շրջանին եւմուացոյցի (1891-1893) կ'իրաւութեան եղանակին հաշիւը տալ, թէ նորընտրելի քաղ. Ժողովին պաշտօնն է՝ նորընտրելի Տըն-

տեսական խորհրդոյ ձեռք պատրաստել յաջորդ ժամայնոր շրջանի նշանադրոյցն և Գաւառականին ներկայել, և թէ նորընտրելի Գաղ. Ժողովին իրաւասութեան ոտնձգութիւն մ'է հրաժարող համարատու Գաղաքականին այդ ապօրինի ընթացքը: Այս բանաւոր և օրինական դիտողութեան դէմ կ'ենէ երբեք երեսփոխանն, որ իր ընկերին հետ ամեն խորհուրդներու մէջ մատ ունի, որով ամեն բան կ'առնէ, կ'պղտորէ և սիպիլեան պատգամախօսի հովեր ունի, խոկերբերը քուէ կ'առաջարկէ, մինչդեռ ժողովն, թէ և ներկայ, յանկարծ զարմանօք կ'իմանայ որ մասնաժողով մը կազմուած և նշանադրոյցն ի միջոյ համարածա՞ծ: Եւ Գեր. Ս. Նախագահն կրաւորական գիրք մը կ'պահէ. թերեւ այս տեսակէտով որ՝ իբրեւ բացառութիւն, երբեմն ժողովներն օրէնքը առաջիկայ կ'իջեցնէ:

Եւ վերջ ի վերջոյ՝ քանի որ կանխաւ պատրաստուած խաղն ի կատար հասած էր, միշտ առաջ դիմել, կ'ձեռնարկուի Գաղ. Ժողովի ընտրութեան: Ի՞նչ անպէտ ծանրութիւն, քանի որ դացող ժողովն գալիքին ամենէ կարեւոր պաշտօնն ճարպիկութեամբ աւարտած էր, եթէ երբէք եղած անօրէնութիւններն իբրեւ օրինաւոր համարուին և նոր ընտրելի ժողովն համակերպի այդ հակօրէն գործողութեանց:

Աւելորդ կ'համարիմ երկարաբանել այս մասին, վասն զի սոյն համառօտ նկարագրէն անգամ ուշիմ ընթերցողն և բանիրուն երեսփոխան մը կարող է անմիջապէս եզրակացնել, ա) թէ Գաւառական Ժողովն մի քանի ժողովականներու խաղաղիք եղած է, բ) թէ հրաժարող Գաղ. Ժողովին՝ իբրեւ անգիտակ դործիք, փութկոտութիւնն ու ոտնձգութիւնն մասնաւոր նպատակ մը կ'ենթադրեն, գ) թէ անգիւան ժողովի մ'օրոշու մներն միշտ չեղեալ կ'համարուին և դ) թէ՛ ըստ օրինի՝ չէ թէ՛ հրաժարեալ, այլ ընտրելի Տնօրէնական Խորհրդին պաշտօնն է, չէ թէ երկամեայ, այլ յերաճող օրակայ մէջ լինելի հասցին ա ծախիւ մանրակրկիտ քննութեամբ պահել և նշանադրոյց պատրաստելով Գաղաքական Ժողովին ներկայել:

Եւ այդ Բաղաքականն Գաւառական Ժողովին զինն
բռնէ ընտրելիք ժողովր պարտի լինիլ:

Այս տեսակ ատենական անշահ խլրտումները չեն որ
երկպառակ Հասարակութեան մը մէջ միութիւն ու սէր
կ'հաստատեն:

ՎՐՈՅՐ

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՌ Մ. Մ.

Քաղաքներուն ժխտորին մեջ անվախճան
Երջանկութիւնը փնտռելէ ճանճրացած,
Ես դուրս ելայ խաժամութեն մարդկութեան
Եւ կեանքի մեծ տարտարոսէն մըքամած:

Բնութեան բիւր բիւր ներդաշնակ ճայներուն
Ըսի իմ ցաւս եւ հարցուցի, « ո՞ւր է ան, »
Եւ պատասխան տըլին ճայներն ինձ անհուն,
« Մենք այդ ըստութեան չք ճանչցանք յաւիտեան: »

Վեր ելայ ցած, տափակ, ուամիկ դաշտերէն,
Եւ ըսի, « լեռն անշուշտ գիտէ բոյնն անոր, »
Բայց ինձ ճաղատ հսկան ըսաւ տրտմօրէն,
« Ես լոկ ճանճրոյրքս կը ճանչնամ լայն ու խոր: »

Թողուցի լեռն սւ հովերուն մօտեցայ,
Սաւառոնաքէս հակներուն երջանիկ-
Բայց ինձ ըսին, « մենք հառաչանքն ենք հսկայ
Յաւերու որք պիտի մընան ձեզ զաղտնիք: »

Հովերէն վեր ելայ ու վեր լեռներէն,
Դացի երկինքն եւ աստղերուն հարցուցի,
« Մեր նըշոյներն արցունքի լոյս շիբեր են, »
Ըսին մութի այդ ծաղիկներն ալ ինձի:

Աստղերեն վեր, անհունին մեջ ամայի,
Տեսայ Աստուած, որ քաղճագին կը խորհեր-
« Երջանկութիւնն ո՛ւր է, ո՛ւր է » զոջեցի,
Նա Տէրը ինձի պատասխանեց. « Զբմ գիտեր: »

Ա. ԶՈՊԱՆԵԱՆ

ՆՈՒՆԻԿ

ՊԱՏԿԵՐ

Փոքրիկ, ճանիր, մինիճիկ
Է Նունիկ,
Երբ հեռուէն նշմարես
Իր երես-
Հետաքրքիր կ'ըլլաս բայց՝
Երբ այդ կայծ
Աղջիկը գայ քու մօտիկ
Ու պզտիկ
Իր աջքերով սեռ, կրակ
Նէ արագ՝
Հեզնող նայուածք մը անմախ
Զգէ նախ,
Իսկ երբ շուրթերն իր սուտակ
Սկսին տար,
Ոսկի ոսկի մեղր կաթել՝
Ներսըղ բել
Մը ճայն կուտայ, ու կը սիրես
Այդ երես:

1 Սեպտ. 1892
Քարաբաշ

ՄԻՀՐԱՆ ՎԱՐՊԵՏԵԱՆ

ՅՈՒՆԻԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ա

Իւզդ, 21 Յուլի 1895

Երկու խօսք. — Երանունի Մայրապետ և Որբանոց. — Հայ
Լրագրութեան Պատմութիւնը. — Սկզբնաւորութիւնը. — Հրահ. և իր
երազր. — Իզմիրի Առաջնորդարանի շուրջն. — Կանաւեց յաջորդու-
թիւնը. —

Ա. Մաճու խմբագրութեանը կողմէ եղած առաջարկին մերժ-
մամբ պատասխանելով անքաղաքաժար չլինելու համար, կ'հա-
մարձակիմ ընդունիլ այդ դժուելի հրահէն և երբեմն տեղա-
կան և այլ կարևոր լուրեր դիտողութեամբ հաղորդել հանդի-
սիդ՝ յուսալով որ ներողամտութեամբ պիտի ընդունիք այս
թղթակցական փորձս՝ զոր յոնիական կ'անուանեմ:

Անյեալ ամսոյս՝ քաղբիս օրուան խնդիրն էր Երանունի
Մայրապետի այցն: Այց մը՝ որ բաւական արդիւնք յառաջ բե-
րաւ Մայրաքաղաքի Գալփաեան որբանոցին ի նպաստ Նուիրա-
տուաց ցանկն՝ թէ և ոչ ամբողջովին՝ հրատարակուեցաւ Ալէէքի
մէջ, ասկից կ'տեսնենք թէ գրեթէ 90 ոսկւոյ հասած է գումա-
րըն: Երանունի Մայրապետն թէ և անձամբ տեսնելու բարե-
բաղդութենէն զրկուեցայ, բայց Իզմիրցւոց վրայ լաւ տպաւո-
րութիւն մը թողած լինին անուրանալի է և այս ակներեւ ապա-
ցոյցն կ'երևի հանդանակութեան գումարէն: Ի լրոյ իմացայ որ
Երանունի Մայրապետ իր հետ Իզմիրէն տարած է երկու որբու-
հիներ, թէ և փափաքելի էր որ այս լուրն ստուգութիւն գտնէր,
քանի որ իր յայտարարութեան մէջ՝ այս մասին յիշատակու-
թիւն մը չլինելով՝ ոմանց կասկածելի կ'թուի:

Երանունի Մայրապետ իր ճարպիկութեան, իր արթնու-
թեան, իր լեզուանիութեան և մանաւանդ յանդգնութեան մը՝
զոր բարենպատակ ձեռնարկ մը միշտ կ'ընծայէ, նոյնպէս մեր Ա-
ռաջնորդ հօր նախաձեռնութեան կ'պարտի Իզմիրի մէջ գտած
յաջողութիւնն: Այս ևս ուսոյց է որ Իզմիրցի հայք սովոր են ա-

մենէ աւելի նպաստել բարեգործական հաստատութեանց, Եւ միթէ կարելի է՞ չյուսալ որ Պօլսոյ նման հարուստ Մայրաքաղաքի մը հայոց որդանոցի զբամական վիճակին այնքան առատաւըր-տութեամբ մասնակցելէ յետոյ, նոյնքան եռանդ և աւելին իսկ ցոյց չպիտի տան, երբ առիթն ներկայանայ, Իզիրի Հոգատար — Որբախնամ՝ ընկերութեան Որբանոցի զարգացման ի նպաստ:

Եւ իմ կարծեօք ոչ թէ միայն Իզիրցիներն պարտաւոր են իրր իրենց տեղական հաստատութիւնն օգնել և առատաձեռն գտնուիլ, այլ Հոգատար — Որբախնամ ընկերութիւնն օրինակ առնելով՝ Երանուհի Մայրապետէ՝ պարտաւոր է նաև զիմել և Պօլսոյ ազգայնոց:

Եւ Ս. Առաջնորդն չենք կարծեր որ մերժէ Հոգատար — Որբախնամ ընկերութեան հրաւերն, երբ տեղւոյս ազգայնոց զիմելու հարկն զգայ ընկերութիւնն՝ զբամ հաւաքելու համար... :

Գրական հրապարակին վրայ բազմաշխատ ու յարատև գործունէութեան արդիւնք է՝ Հ. Գրիգորիս Վ. Գալէմքեարեանի՝ Հայ Լրագրութեան Պատմութիւնն: Առաջին հատորն երկու չրջանի բաժնուած հրատարակուեցաւ վերջերս, իսկ երկրորդ հատորն և երրորդ չրջանն կ'ստատանայ մեզ Աշխատասիրոջն ի լոյս ընծայել, հայ լրագրութեան հարիւրամեայ յորելեանի նոր տարեչրջանին յառաջիկայ 1894 տարւոյն մէջ:

Այս երկի անունն ինքնին ցոյց կ'տայ որ Հ. Գալէմքեարեանի ստանձնած գործն լուրջ աշխատութեան և տաժանելի հետաքօտութեանց տքնութեամբն կարելի եղած է հրապարակ հանել: Այս տեսակ աշխատութիւններ արժանի են գնահատման այն ամեն ազգային անհատներու կողմէ, որ կ'ուզեն հայ լրագրութեան ծնունդէն (1794) մինչև մեր օրերն տեղեակ լինիլ անոր ստացած պէս պէս փոփոխութեանց, հետեւելով անոր ընթացից՝ շահեկան և հետաքրքրական տեղեկութեամբ իր:

Հ. Գրիգորիս Վ. Գալէմքեարեան՝ իրր փորձառու անձ՝ հայոց ընթերցասիրութեան վիճակին տեղեակ զիտէ նաև այն անտարբերութիւնն ու գրական անլարժութիւնն որ կ'տիրէ մեր ժողովրդեան մէջ, և չսպասեր նիւթական փոխարինութեան իր ծանրաբեր աշխատութեան համար: Իր առ ազգն ընծայած գործին գնահատման մէջ անշուշտ փնտռելով իր վարձատրութիւնն:

Ուստի շնորհաւորելով գինք այսպիսի ծանր ու անխնջ յա-րատնութեամբ պիտանի երկ մ'աւելցուցած լինելուն մեր տոհմային բանասիրական գործոց շարքին մէջ, անհամբեր կ'սպասենք երկրորդ հատորի յաջող հրատարակման:

Իսկ Իզմիրի՝ ծանօթ խմրակի բարեկամ օրաթերթ մը չա-
տագովական մը կ'որոտայ սկզբնաւորութիւն աղաղակելով. Հրա-
ւէր կ'կարդայ որ մեր Կ. Պօլսոյ ազգայինք մեզմէ օրինակ առ-
նուն սկզբնաւորութեան շաւղին մէջ . . . :

Մայրաքաղաքի հայ թերթերէ մի քանիներն այնքան զարմա-
նալի սխալ լուրեր կ'հրատարակեն մեր շրջանակին մէջ տեղի
ունեցած անցքերու վրայ, այնքան կ'խեղաթիւրեն դէպքերն, որ
կ'ստիպուինք ուրիշ գաւառներէ հաղորդուած, և նոյն իսկ կեդ-
րոնի մէջ տեղի ունեցած ու է ազգային խնդիր մը կամ տե-
ղական լուր մը թերահաւատութեամբ կարդալ: Միթէ ընթեր-
ցողն մեղապարտ կրնայ համարուիլ եթէ անվստահութիւն ցոյց
տայ այդ մասին:

Օրինակի համար՝ Հայրենիքի մէջ կ'կարդամ որ երկու պա-
տանի, շրջնաւոր Մեսրոպեան վարժարանի, Էքզլ Նօրմալ զըր-
կուեր են մանկավարժութիւն ուսնելու: Այս բարեյաջող լու-
րըն՝ Կ. Պօլսէ անցնելու պահուն՝ հաղորդեր է Տէր-Միրաքեան,
նորեկուկ մանկավարժն:

Զեմ գարմանար եթէ բոլորովին սխալ ըմբռներ է Պօլսոյ
օրաթերթն այս լուրն՝ քանի որ Միրաքեանի գրչին ու լեզուին
եթէ Իզմիրցիք չկարողացան վարժուիլ չորս տարիներէ վերջ,
ինչպէս կարելի է պահանջու լինիլ խմրագրի մը սխալ հասկա-
ցողութեան մասին, որ հազիւ մէկ երկու անգամ տեսակցած է
անոր հետ, և երկու երեք անգամ հրատարակած անոր յօդ-
ուածներն՝ անուշտ առանց ըմբռնելու թէ ինչի վրայ գրուած
են անոնք:

Պ. Միրաքեան բառին իսկական նշանակութեամբ խնդիրն
ուրիշ կերպարանի մը մէջ ներկայացուցած է Հայրենիքի Խմրագ-
րութեան: Խմրագրութիւն մը՝ որ շարունակ իրր ժողովուրդի
իրաւանց պաշտպան կ'ներկայանայ, որ անորմէ հասկանալի լի-
նելու համար կ'գրէ, որ անոր ինչ որ լոկ ճշմարտութիւն է այն
միայն կ'սօսի: Այցաւիմ միայն որ այս սին ինքնագովութիւն-
ներն սոսկ իր գրչի ծայրէն կ'թափին և գործնականապէս հա-
կառակ համոզում մը կազմել կ'տան ընթերցող հասարակու-
թեան, որ քիչ չատ դատողութիւն ունենալով, անմարսելի կը
թուի իրեն երբ այնպիսի սխալ ու անհիմն լուրերն, իր քթին
տակ պատահած, իրր ճշմարտանման կ'հրատարակուին:

Այո՛, նպատակ մը կայ երկու աշակերտ Ֆրանսա զրկելու,
բայց Ֆրանսացի դատաւորէ մը յաջող կամ անյաջող լուրերու

կ'սպասուի, որ Թուրքն գացած է բանակցելու համար տեղւոյն
էջու Նորմալի վարչութեան հետ, և մեր ազգ. արկղէն, որ
կ'երևի շատ հարուստ է, ստացած է իբր միջնորդջէք քսան ոսկի,
գործն յաջողցնելու խոստմամբ: Նոր շինուած պիւտճէի անփո-
փոխ քուէարկման կ'սպասուի որպէս զի այդ պատանիներու մա-
սին նշանակեալ գումարը վճարուի: Այսպատուի անոնց ծնողքն
համոզել, ուղարկման արդեւքն բառնալու համար, եթէ այս
խորհուրդն յաջողութիւն գտնէ:

Եւ «Կընտար-Բէն» իր վերջաւորութեան մէջ կ'զրէ. «Իդ-
միրցիներն վերացական մարդիկ չեն, ընդհակառակն շատ գործ-
նական են, և երբ ազգային սնտուկէն դրամ մը կ'յատկացնեն՝
տարակոյս չկայ թէ ամեն կարգի հաշիւ լաւ ըրած են:» Այդ
մասին տարակոյս կ'այ միթէ . . . : Ամեն հաշիւ կարգին է . . . :
Թէև ապագային այդ հաշիւներու կանոնաւորութեամբն իսկ,
անկանոնութեանց չբախելու համար խորհուրդ կ'տամ այդ
չըջանաւարտներուն, իրենց ծախքովն իսկ (քանի որ ունին այդ
կարողութիւնն) երթալ մանկավարժութիւն ուսանելու, եթէ
այդ ասպարիւզին մէջ որոշած են ազգին օգտակար անդամներ
լինիլ:

Իսկ Հրանդի յօդուածն նախ այնպէս կարծել տուաւ ինձ, որ
իր նախորդ տարուան մի պաշտօնակցին նման՝ որ անգամ մը
տեսակցելով Քրիստոսի նմանեցուցած էր ուսսահայ գերմանա-
վարժն՝ այս անգամ Հրանդ Աստուծոյ պիտի հաւասարեցնէ զայն:
Բայց տեսայ թէ կ'սխալէի:

Հրանդ Պօլսեցւոյ մը կամ Պօլսաբնակ հայու մը յատուկ եզոզ
բարի նախանձով, անքեր կ'քաշէր Իզմիրցւոց ունեցածին վրայ:
Պովելի եռանդ. . . : Թէև ինի այն մանկավարժ մը կամ անվարժ
մը, անշուկ անձ մը կամ գործիք մը, մեծամիտ մը կամ իմաս-
տակ մը, քանի որ Իզմիրցիինն է, պէտք է գովեն զայն երկինք
բարձրացնելու աստիճան՝ մեծ մեծ բառեր գործածելով որ մի-
այն բառարաններու մէջ կ'գտնուին: Յօգ-Կընտար, Կասպար իբ-
րքին կ'սպասուէր համարձակել, որան կ'ընայ մացնել քաշ բարձր
ինչ որ ինքանայ իբր Բուրդիք Ժեմայաթիւնց յըջանալին մէջ, —
նախանձ, շահո- Բէլադար-Բէն և անպէղ յարկաւոր:

Մեքենայութեանց չըջանակ մը կայ Իզմիր, բայց մէկ հատիկ
է այն, որու պտուտակին վրայ կ'դառնար տասնեաններորդ
դարու ըրիստոսն . . . :

Հրանդ կ'երևի չէ հասկցած թէ Իզմիրցին արժանիք ունե

ցողն ճանաչելու չափ կարողութիւն ունի: Բացի ուխտեալ խըմ-
բակէ մը որ ամեն ինչ կուսակցական ոգւով կ'ըլէ, Իզմիրցիներ
դասն դուրսէն առնելու չսպասեր, և եթէ այդքան համով եկաւ
գերմանաւարժն, հիմակ որ Իզմիրէ կ'մեկնէր, ինչո՞ւ արդեօք
Պօլսեցիք չծնրադրեցին անոր առջև և թոյլ տուին որ անցնի
երթայ Գէորգեան ճեմարան դասատուութեան եղանակն ուսա-
նելու համար . . . :

Ժամանակաւ բան հասկցող Իզմիրցին էր առաջինն Իփէք-
ճեանի արժանիքն գնահատողն և նոյնքան ցաւով անորմէ բաժ-
նուողն: Մինչդեռ Պօլսեցիք՝ գրեթէ անօգնական՝ երեսի վրայ
թողնելով այդ արժանեօք ի անձնաւորութիւնն, մինչև այժմ
կարող իսկ չեղան տապանաքար մը գոնէ գնել անոր չիրմին
վրայ: Պօլսեցիք Գալանթարեան մ'ունենցան և ինչ ըրին. — հա-
լածեցին, Մատակեան մ'ունենցան և ծաղրեցին ու վատեցուցին:
Թող դանէ Իզմիրի լրջամիտ դասակարգն այս տեսակ կարող
իսկական մանկավարժներ և եթէ անոնց յորդն չճանաչէ, այն
ժամանակ Հրանդի ո՞ր և է ջատագովականն մեղադրելի չդիտի
երևի ինձ:

Եւ ինչ են արդեօք Հրանդի անուանած յաջողութիւններն:
Թերևս ինին անոնք տեղւոյս վարժարանաց քայքայեալ վիճա-
կըն, ազգի մանկուոյն յետագիմութիւնն ու չորս ասարդիւն
չըջաններու մէջ անոր կրած ֆիտան . . . : Ե՛ւ ինչ փոյթ, Հրանդի
կ'պատկանի ի մօտուստ խնդրոյն իրազեկ լինիլ, զայն ուսում
նոսիրել և ասոյ գրիչն ձեռք առնուլ, ճամարութիւնն խօսելու
համար . . . : Խմբաւորն կ'ըսէ. « Այսօր յօդուածի մը կարօտ
եմ որ սիւնակ մը բռնէ: » Յարմար տոիթն է: Հրանդ երազ մը
տեսած է: Այդ երազն կ'պատմէ, անոր հաւատալ կամ ոչ ըն-
թերցողին կ'պատկանի:

Ինչպէս կ'պատկանի նաև մեր Ս. Առաջնորդ Հօր՝ դադրեց-
նելու այլ և այլ ջուղներ որ կ'ըրջին տեղւոյս առաջնորդարանի
շուրջն:

Այցատուր բառեր, վանկեր տկանջս կ'հասնին: Օրինակի հա-
մար՝ Ս. Առաջնորդի մի երկար խրատակոնն՝ ուղղեալ առ
երեսփոխանս՝ սիրոյ, միաբանութեան, օրինաւորութեան շա-
ղին մէջ ընթանալու համար: Գովելի ու դնահատելի յորդորա-
կան մը, որու պատասխան կ'նկատուի՝ առանց Գաւառական
Ժողովոյ գիտնի կազմուած նիստ մը Փխանակ Հրամարեալ
Քաղաքական Ժողովոյ համարատուութեան, իր ձեռնահա-

սութենէ դուրս, պատրաստած պիւտճէի՝ հակառակ ոմանց՝ դիտողութեանց՝ քուէարկումն, առաջուց սքստրաստած յանձնաժողովոյ մը քննութեան յղելու համար։ Այս նոր Քաղաքա՛ն ժողովոյ ընտրութեան ձեռնարկեն՝ ի բացակայութեան մի քանի նորոգ վաւերացեալ երեսփոխանաց և լոկ անդամի մը մեծամասնութեամբ։ Թէ և ի լոյ իմացոյ թէ նոր Քաղաքականն չպիտի ընդունի եղեր իր նախորդի չվերաբերած գործի մը ձեռնարկեն, և ինք պիտի պահանջէ նոր և օրինաւոր երևոյցոյց մը շինելու փափուկ պաշտօնն։ Գովելի և արդարացի պահանջում, թէ և տարակուսելի . . . :

Այս ամենէ զատ՝ շուկներ կ'դառնան նաև բողոքագրի մը նկատմամբ, որ յանձնուեր է Առաջնորդ հօր, և որ քանի մը երեսփոխանաց ապօրէն ընթացքին դէմ դանդաղաներ կ'պարունակէ։

Փափաքելի էր որ մեր Ս. Առաջնորդն իր հնարամիտ ոգւով ջանար դարմանը գտնել այս անպատեհութեանց, և գործնականապէս ցոյց տար իր կորովն ու կարողութիւնն, ինչպէս ցոյց տուած է՝ կ'ըսեն՝ իր ասկից յառաջ ունեցած ծանր պաշտօններուն մէջ։

Գիւղասէր նազելի կանանց աչքը լոյս։ Անոնք որ չկարողացած էին իրենց հայրերն կամ ամուսիններն զիւղազնացութեան համուզել, աշուշտ հասան իրենց նպատակին . . . : Եւ երբ յաջողած չեն կանայք։ Սակայն եթէ ոմանք հասան իրենց նըպատակին, այլք փոքրիկ ցաւ մ'ունին։ Զպիտի կարողանան, ինչպէս որ պատրաստուած էին՝ վայելել քարափն՝ կիրակի օրերն։ Մեղք, մեղք։ Եւ շինուած չըջող եստներն մասնաւորապէս քաւաքանց վրայ կրելու համար։ Խեղճ օրիորդներ, միշտ դուք էք անբաղդներն, իսկ ձեր մայրերն միշտ ու միշտ յաջող են տասն և ութ տարեկան ազնիւներէ աւելի . . . : Գոնէ վստահ լինէիք որ այս տարուան նորաձեւութիւնն նոյնն պիտի մնար և յաջորդ չըջանին՝ հապա եթէ անկարելի լինի այդ հնաձեւ չըջող եստն հազնիլ՝ խեղճ ամուսիններ ու հայրեր թերէս աւելի դուք պիտի մոտձէք այս մասին՝ քան ձեր կիներն ու ազնիւներն՝ այժմ որ գրգռաններն սկսած են հիւանդանալ, հիւանդացեալներէ աւելի . . . :

ԱԶԴ

Բարեյիշատակ Յովսէփ Իզմիրեանցի կտակին տրամադրութեան համաձայն՝ Սահակ - Մեսրոպեան Գրական մրցանակաբաշխութիւնն տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ տարի յառուր տօնի Սրբոց Թարգմանչացն Սահակայ և Մեսրոպայ:

Հետեապէս՝ այն ամեն հեղինակք ու բանասէրք որ ազգային դպրութեան և պատմութեան վերաբերեալ ո՛ր և է երկասիրութեամբ կը փափաքին մասնակցիլ այս մրցանակաբաշխութեան կը հրաւիրուին մինչև յառաջիկայ տարւոյ Յունվարի սկիզբն յուղարկել առ Ամեն Ս. Պատրիարք հայրն ի Կ. Պօլիս իրենց աշխատասիրութիւնն:

Տպագրեալ երկասիրութիւնք երեք օրինակ պէտք է յուղարկուին. իսկ ձեռագիրք մի օրինակ՝ որք ետ չեն ստրիք:

25 Յունիս 1893.

(Կնէ)

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պօլիս, 24 Յունիս 1893

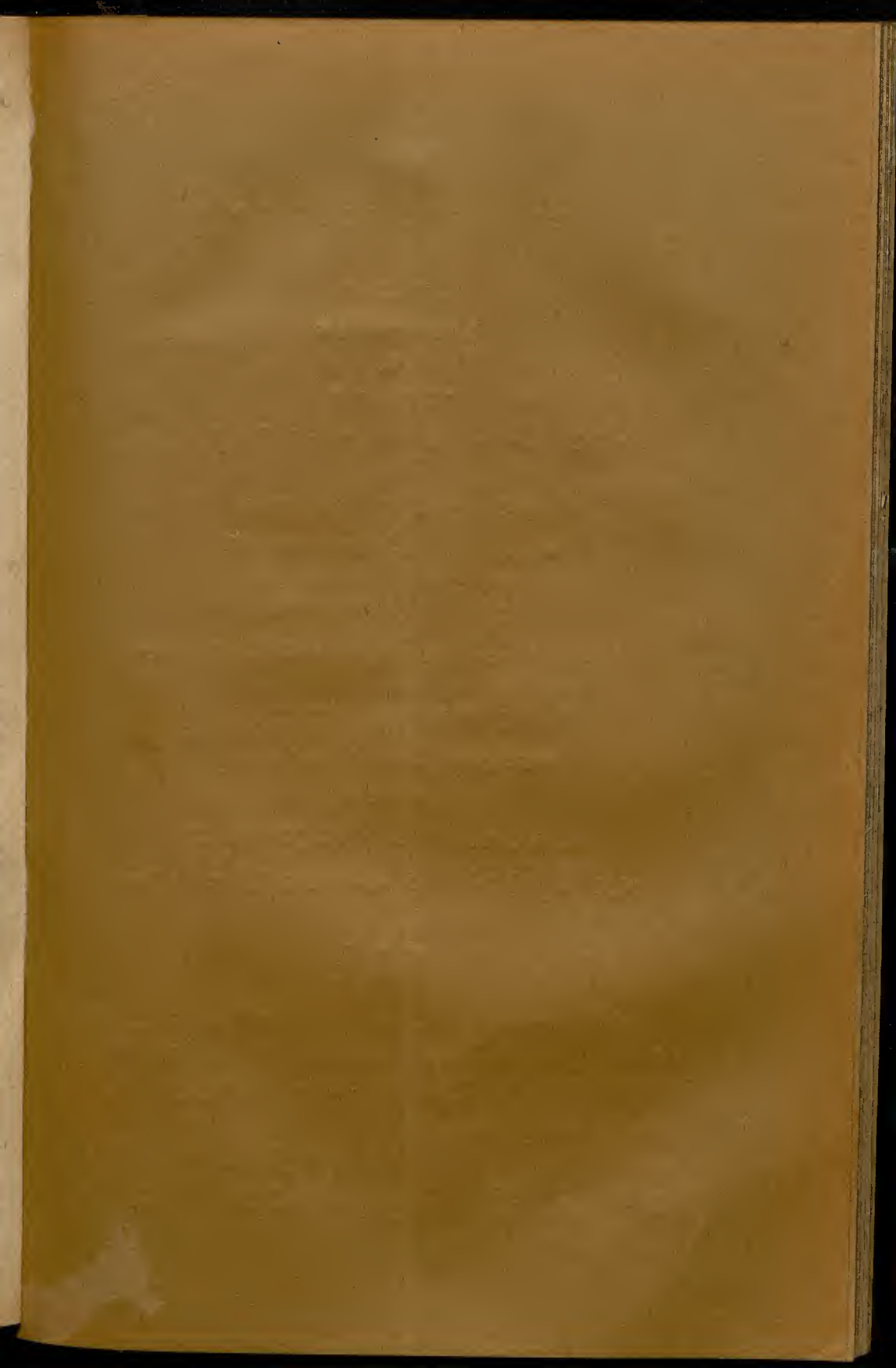
Բարեկամ, Ի՞նչ է կեանքն, ի՞նչ է մահն — ո՞վ կ'սորհի այդ երկու ամենէ կարևոր խնդիրներու վրայ: — Ո՛չ ոք, երբ կեանքն երջանիկ կ'սահի, ամեն օք՝ երբ մահը մօտալու է: — Լոկ իմաստասէրն է որ թէ միոյն և թէ միւսին վրայ անդուլ կ'նայի այնպիսի ակնարկով՝ որու մէջ կ'կարդաս եթէ ոչ անտարբերութեան ստուերն, գէթ արգահատութեան նշոյլը: Մեր մէջ՝ գրասէր Առոմն է որ ոչ իր սրատես աչքը կ'զոցէ առանց ողջոյն մը տալու հրաշայի բնութեան, և ոչ թափանցիկ գրիչը մէկդի կ'թողու առանց կոշտ մ'ընելու մահուան: Մին առանց միւսին

չէ կարող ըմբռնել, մին միւսին լրումը, պսակը կ'հռչակէ։ Եւ իրաւունք ունի՝ վասն զի կեանք ու մահ այնպիսի յարակցութեամբ կապուած են, մի և նոյն երեոյթիւն այնպիսի անբաժանելի բարեշրջումն են, որ տարբեր տեսակէտով ինչ որ ոմանց կենդանութիւն՝ այլոց մեռելութիւն կ'թուի, և փոխադարձաբար։ Եւ քանի՜ քանի մարդկային արարածներ այս պատրանաց ենթակայ գտնուելով՝ իրարու հակառակ եղրակացութեան կը հասնին, երբ վէճը կենաց և մահու վրայ է։ Երբ մին կեանքն երկնատուր շնորհ մը, անընդհատ վերակենդանութիւն մը կ'ներկատէ, ուրիշ մը՝ դէպ ի անմահութիւն՝ փշալից շաւիղ մը, ի մաստուներ խնդրոյն գործնական կողմը շօշափելով կ'հարցնէ։— Ե՞րբ կեանքը երջանիկ և մահն ապերջանիկ է։

Այդ իմաստուններէն մին է Ս. Սմայլս, իմ մի սիրական հեղինակս, որու նմանները թէ չատնային անտարակոյս մարդկային աղէտից մեծ մասն կ'նուագէր անհամեմատ։ Եւ ի՞նչ ուշագրաւ ոճով, մանաւանդ ինչ ճշմարիտ մարդու սրտով կ'նկարագրէ նա իր մէկ գործին մէջ կենաց և մահուան բնութիւնը։ Սմայլս մարդկային պարտուց կատարման մէջ կ'դնէ մարդկային կենաց մեծութիւնն և մահուան անմահութիւնը, թող լինի այդ կեանքը մինչև իսկ սահմանափակ։ Սովորական կարծեաց հակառակ՝ թշուառ կ'նկատէ այն մարդն որ բնաւ ձախորդութիւն չէ կըրած, քանի որ այդ մարդն, բարի կամ վատ, փորձութեանց բովէն չէ զտուած։— Տեսա՞ր սա ունեւոր և յաջող մարդը, կ'զօշեւս, քանի բարեբաղդ է նա։— Սակայն ստէպ կենաց մէջ նուազ յաջողն մեծագոյն բաժինն ունի կենաց ներքին ուրախութեան մէջ։ Եւ կայ մահկանացու մ'որ քան զկէօթէ աւելի չքեղ կեանք մը վայելած լինի։ Քաջաւոզջութիւն, պատիւ, հանճար, փառք և աշխարհային հարստութիւն կ'վայելէր արդարեւ և սակայն ինք կ'խոստովանի որ իր կենաց բոլոր չրջանին մէջ, կեանք մ'որ ութսունն անցած էր, հազիւ հինգ շաբաթի չափ լիութիւն ուրախութիւն վայելած է։ Եւ ուրիշ քանինէր՝ որ աշխարհի կռնակը հեծած կ'կարծուին, մի և նոյն տրտունջն ընելու տրամադիր չեն։ Աստի յիմարութիւն է երջանկութիւնը իբրեւ միակ նպատակ ընտրել։ Եթէ կեանքն միշտ արեւալի, անտուեր, անվիշտ անցնէր, բնաւ կեանք, գէթ մարդկային կեանք, չոյիտի կրջուէր։ Ամենէ երջանիկ կեանքն բազմակնճիւ հանդոյց մ'է՝ տրտմութեան և ուրախութեան թելերով հիւսուած։ Խնդագին օրերն աւելի անուշ՝ տրտմագին օրերու պատճառաւ։ Յաւ ու

խինդ հետզհետէ կ'սլաշարեն կեանքն, մահուան շուքն իսկ աւելի հրապուրելի կ'գործէ զայն, մեզ աւելի սերտիւ կ'կապէ իրա-
րու ցորչափ երկրի վրայ ենք: Անշուշտ կան անձեր որ ստոյնկեան սառնութեամբ կ'դիմաւորեն մահն, բայց երբ այն զայս մտնէ տան մը մէջ՝ այլ ևս իմաստասիրելու ժամանակ չի ուզուր: Արտասուտից աչերն այլ ևս չեն տեսներ այլ միայն կ'ըզան, թէ և աւելի պայծառ պիտի տեսնեն անոնք ժամանակի հոլովմամբ քան այն մարդիկն որ բնաւ վիշտ չեն տեսած: Իմաստուն մարդը քիչ քիչ կ'ոտրվի մեծ բան չյուսալ կեանքէն, այլ կ'ընկրտի ուղիղ և արդար միջոցներով յաջողութեան հասնիլ՝ միշտ ձախորդութեան պատրաստ լինելով: Ինչ օգուտ ունին տրտուռը ու ողբ կենաց դէմ, կեանքն՝ որ մարդուս կազմուածքի, բնաւորութեան, մտային և բարոյական հանգամանաց համեմատ երջանկութեան տարրեր գոյնով ու ձևով կ'ներկայի: Զուարթ միտքը կեանքը խնդութեամբ կ'ընդունի, մեղամաղձիկն՝ գոգոհութեամբ: Եւ իրօք ստէպ անհատական յօժարութեանց հայելին է կեանքն: Արեւորն է մարդու համար կատարել իր պարտքն իր գտնուած շրջանին մէջ՝ որքան անշուք լինի այն վասն զի պարտաւորութիւնն է միայն ճշմարիտը, որու կատարման մէջ կ'գտնուի նաև ճշմարիտ գործունէութիւն և մարդասիրութիւն: Բարձրագոյն կենաց նշանաբանն ու նպատակն է պարտաւորութիւնն, որմէ կ'ծագի ներքին երջանկութիւն, որու գիտակցութիւնն ու լրումն, ինչպէս կ'ըսէ՝ Ժ. Հերպերդ, կ'ընծայէ երաժշտական քաղցրութիւն մինչև իսկ ի գիշերի: Հետևապէս՝ երբ այս երկրի վրայ մարդ տւարտէ հարկի, պարտաւորութեան, սիրոյ պաշտօնն, շերամին նման որ կ'հինէ իր բոժըն ու ապա կ'մեռնի հանգիստ, այն ժամանակ կրնայ ինք ևս անցնիլ մահուան գիւղին իբրև ի քուն, և իր գործունէութեան անշուշտ կամ օգտաշատ արդեանց համեմատ իր զուլթը գնել իր իշխէ կամ լուսնդէն բարձի վրայ:

ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ՆՈՒԱԴՔ

ԵՒՏԵՐՊԵԱՅ

Ա

ԶԱՐԹՕՆՔ

Կ. Պոլիս Տպագր. Պաշտատեան 1895. Գին 5 դրուշ:

ՄԵՆԱԶՈՐԻ ՆԵՐՏՆԶՄՈՒՆՔ

ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԷՄՄԱ 1891—1892

Ի ԼՈՅՍ ԸՆԴԱՅԵՅ

ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԵՍՍՅԵԱՆ

Կ. Պոլիս Տպագր. Պաշտատեան 1895. Գին 7 դրուշ:

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՍԱԶԲԱՆԻ ՄԻՆԶԵԻ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ

ՀԱՏՕՐ Ա,

ԳՐԵՅ Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Վ. ԳԱԼԵՄԲԵԱՐԵԱՆ

Վիճենա Մխիթարեան Տպարան 1895. Գին 2, 50 ֆր.

ԱԶԴ

Այնպիսի մեր դաւառական Արդոյ բա-
ժանորդներէն՝ որ բարեհաճին իրենց բաժ-
նեդիներն ժամ յառաջ ուղղարկել Խմբագ-
րութեանս:

Ի դիւրութիւն կարող են նաեւ ուղարկել
Օամբ. թղթագրոշմ մէճիտն 19 դրշ.ի հաշով: